

Міністерство освіти і науки України  
Національний університет «Острозька академія»  
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної  
безпеки  
Кафедра історії ім. проф. М. П. Ковальського

Кваліфікаційна робота  
на тему  
**Жіночий рух у Західній Україні в міжвоєнний період**

Виконала:  
Студентка 2 курсу, групи МІ-61  
Спеціальності 032 «Історія та археологія»  
Моргун Анастасія Олегівна  
Науковий керівник  
Керівник – доктор історичних наук, доцент  
Смирнов Андрій Іванович  
Рецензент – кандидат історичних наук, доцент  
Шишкін Іван Геннадійович

Робота допущена до захисту  
(протокол № 6 засідання кафедри історії від 06 грудня 2021 року)  
Завідувач кафедри історії  
ім. проф. М. П. Ковальського \_\_\_\_\_ Микола БЛИЗНЯК

Острог, 2021

## **ЗМІСТ**

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ І. Становлення та розвиток українського жіночого руху</b> .....	10
<b>РОЗДІЛ ІІ. Діяльність польського жіноцтва на теренах Західної України</b> .....	46
<b>РОЗДІЛ ІІІ. Особливості єврейського жіночого руху</b> .....	63
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	81
<b>Список використаних джерел та літератури</b> .....	84

## ВСТУП

**Актуальність теми** полягає у висвітленні активної діяльності українського жіноцтва на тлі європейської емансипації жінок. Українські жінки, поруч із іншими жіночими організаціями та політичними партіями різних націй, були повноцінними учасниками громадсько – політичного життя в міжвоєнній Польщі. Це можна зрозуміти завдяки порівняльному аналізу діяльності жіночих об'єднань української, польської та єврейської націй, виокремити спільне та відмінне в захисті інтересів усіх трьох національних жіночих організацій.

Оскільки із завершенням Першої світової війни та поширенням феміністичних рухів, становище жінок в світі почалося змінюватися, зокрема, традиційний лад дав тріщину. Війна змусила жінок взяти на себе роль не лише берегині домашнього вогнища, але й захисниці та годувальниці власної родини. Українське жіноцтво не залишилося осторонь від світових та загальноєвропейських перетворень та активно долучилось до боротьби як за особисті права, так і за права нації на незалежне існування.

Польща міжвоєнного періоду провадила політику націоналізації у всіх сферах життя, головна роль в цьому процесі належала титульній нації з однією мовою та релігією. Характерними прагненнями для польської держави були розбудувати Другу Річ Посполиту та продовжити її державотворчі традиції<sup>1</sup>. Внаслідок підписання 28 червня 1919 року Версальського мирного договору Польща приєднала до свого складу Східну Галичину<sup>2</sup>. Згодом, 18 березня, 1921 року між Польщею та РСФРР, Білоруською СРР і УСРР був укладений Ризький мирний договір, за умовами якого до складу Польщі входила Західна Волинь<sup>3</sup>. Таким чином, Польща

<sup>1</sup> Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі. Пер. з англ. О. Рябова. Львів: Кальварія, 2006. С.123

<sup>2</sup> Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В. Інститут історії України. Київ: "Наукова думка", 2003. С. 486.

<sup>3</sup> Головченко В. Ризький мирний договір між РСФРР, Білоруською СРР і УСРР та Польщею 1921. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj\\_myrnyj\\_d\\_1921](http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj_myrnyj_d_1921) (дата

стала однією з держав, яка виділялася на тлі інших, передусім національним складом населення, адже приблизно третину її громадян склали національні меншини. Найчисельнішими з них були українці, білоруси та євреї, які мешкали по всій Польщі<sup>4</sup>. Національна політика Польщі щодо них дещо відрізнялася, так українці та білоруси підпадали під повну асиміляцію, а євреї мали бути асимільовані через їхню «інакшість»<sup>5</sup>.

Зважаючи на умови співіснування, українське, польське та єврейське жіноцтво сповідувало власні інтереси. Жінки почали об'єднувати в своєму складі лише «своїх» для врегулювання різного роду соціальних проблем та захищати власні національні інтереси. Питання національної самостійності було одним з головних для українських та єврейських жінок, але з певною відмінністю.

Отримавши незалежність у 1918 році, увесь польський політикум виступив за відхід від застарілої традиції поділу суспільства за статтю. Тому 28 листопада 1918 року була видана Постанова, в якій поняття «виборець» скасовував обмеження за гендерною ознакою, а тобто: «кожен громадянин країни, незалежно від статі, який до дати оголошення виборів мав повний 21 рік»<sup>6</sup>. Надання виборчого права пояснюється не лише емансипацією жіноцтва в наслідок Першої Світової війни, але й тим, що жінки кількісно переважали чоловіків через їхню високу смертність на фронтах<sup>7</sup>.

Виборче право для жінок було підтверджено Конституцією від 17 березня 1921 року. Вона гарантувала право жінкам обирати та бути обраною до Сейму та Сенату<sup>8</sup>. Окрім цього, березнева Конституція 1921 року за статтею 108 визнавала право громадян на утворення союзів<sup>9</sup>. Стаття 110

---

звернення: 24.04.2021)

<sup>4</sup> Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм... С.123

<sup>5</sup> Там само. С. 123

<sup>6</sup> Dekret Naczelnika Państwa z 28 listopada 1918 r. w sprawie ordynacji wyborczej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” nr 18, poz. 46.

<sup>7</sup> Топоренко О. Ю. Історія розвитку жіночого виборчого права в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.). *Гендерна парадигма освітнього простору*. Кривий Ріг: ВЦ КДПУ. 2016. Вип. 3–4. С. 73

<sup>8</sup> Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

<sup>9</sup> Starzynski S. Konstytucja Państwa Polskiego. Lwów, 1921. S. 74

проголошувала рівні можливості для релігійних, мовних чи національних меншин, на заснування та розвиток власним коштом благодійних, релігійних і громадських інституцій, шкіл та інших виховних закладів, вільне використання в них рідної мови та виконання релігійних обрядів<sup>10</sup>. Вагомі гарантії національним меншинам надавала стаття 111 конституції, яка гарантувала свободу совісті та віросповідання, а водночас проголошувала, що жоден громадянин держави не може бути обмежений у правах через своє віросповідання<sup>11</sup>. Статтею 96 проголошувалася рівність усіх громадян перед законом<sup>12</sup>. Згодом, у 1924 році, цю статтю основного закону конституційний суд трактував як таку, що скасовувала всі обмеження громадянських прав жінок<sup>13</sup>.

Відтак, найактивніші жінки міжвоєнної Польщі почали брати активну участь у громадсько – політичному житті та реалізовувати надані їм права у реальне життя.

**Історія дослідження теми.** З початком Другої світової війни жіночий рух призупинив свою діяльність. Після закінчення Другої світової війни історія українського жіночого руху замовчувалася. Тільки в еміграційних центрах США, Канади, Англії, Німеччини та ін. ця проблема продовжувала досліджуватися. Значна роль в дослідженні тематики належить записам безпосередньо учасницям руху. Наприклад, праця С. Русової «Олена Кисілевська. Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силуети», що вийшла у Вінніпезі у 1945 році.

Дослідження цієї тематики в радянській Україні представлені працями дослідниці О. Маланчук – Рибак. Власне, дослідниця продовжила вивчення тематики жіночого руху і в період сучасності. Серед проблем її досліджень – юридичний статус жінки в Австро – Угорщині та Другій Речі Посполитій , а

---

<sup>10</sup> Id. S. 75

<sup>11</sup> Id. S. 75

<sup>12</sup> Id. S. 72

<sup>13</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій в Другій Речі Посполитій: компаративний аналіз.: дис.на здобуття ступення канд.. іст. наук. Чернівці, 2018. С. 82

також, безпосередньо, становлення українського жіночого руху, його поступ у міжвоєнній Польщі.

За незалежної України діяльність жіночих організацій і товариств стала предметом низки дисертаційних досліджень. Л. Смоляр дослідила та порівняла жіночі організації Наддніпрянщини та Західної України у своїй праці «Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні», яка вийшла у 199 році. Т. Раєвич, Ю. Юрків та І. Левчук, які досліджують діяльність українського жіноцтва на Західній Україні. Так, діяльність «Союзу Українок» на Волині досліджує Т. Раєвич. В свою чергу, Ю. Юрків вивчає український жіночий рух у Східній Галичині міжвоєнного періоду. Сучасний український історик Б. Савчук – автор монографії, яка розкриває роль жіноцтва в суспільно-політичному житті Західної України. Дослідниця З. Нагачевська вивчає педагогічну складову і висуває думку про західноєвропейські витoki українського жіночого руху: «Безпосереднім поштовхом до пробудження громадської ініціативи українського жіноцтва, – стверджує вона, – стали ідеї рівноправності та духовної емансипації жінки, сформульовані визначними закордонними вченими й організаторами феміністичних змагань у державах Західної Європи...»<sup>14</sup>. Монографія М. Богачевської – Хом'як «Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884–1939» присвячена жіночій історії, вийшла в Едмонтоні у 1988 році, а у 1995 році з'явився її україномовний варіант. Ця книга стала головною для подальшого вивчення українського національного жіночого руху від його зародження у 1884 році і до 1939 року. Також, у 19993 році у Києві вийшла друком її праця «Дума України — жіночого роду», де авторка продовжила тему українського жіночого руху. В свою чергу, М. Дядюк вдалося розкрити внесок українського жіноцтва в розвиток парламентаризму та консолідацію українського народу в умовах бездержавності. Її монографія «Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та

---

<sup>14</sup> Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (II половина XIX ст. – 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук. Тернопіль, 2009. С.28

національною заангажованістю» вийшла у 2011 році і вирізняється її з - поміж інших досліджень з історії жіночого руху насиченістю тексту карикатурами, які відображають тогочасне ставлення чоловіків до жіночих спроб увійти в світ політики. Персоналізований виклад діяльності українок має праця «Українки в історії». На сторінках якої містяться матеріали про лідерок та активісток М. Рудницьку, З. Мірну, О. Левчанівську, О. Басараб, О. Степанів. Серед найновіших напрацювань за проблематикою нашої дисертації – книга «Українські жінки у горнилі модернізації» під загальною редакцією О. Кісь. У ній опубліковано матеріали М. Дядюк, які характеризують

діяльність українських жінок у суспільно – політичному житті краю.

Польський жіночий рух, а зокрема, «Narodowu Organizacji Kobiet» («Національну організацію жінок») дослідила Й. Мисаковська-Мушицька. Вивченням «Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet» («Союз громадської праці жінок») займається М. Півоварчук. Роботу ZPOK досліджує також Й. Дуфрат. Польська вчена відзначає, що успіх цієї організації значною мірою залежав від очільниці об'єднання З. Морачевської.

Дослідником єврейського жіночого руху в Україні є О. Козерод. У своїх дослідженнях він використовує гендерний підхід до вивчення історії єврейського населення України. Зокрема, розкриває участь єврейських жінок України у сіоністському русі впродовж 1921-1929 років. Також, дослідницею єврейської преси на території України є Б. Лентоха. У коло її досліджень входить щоденна газета «Chwila», на сторінках якої містився розділ «Głos kobiet». Саме в ньому єврейське жіноцтво висвітлювали нагальні теми і проблеми тогочасся. Напрацювання В. Меламеда сконцентровані на питаннях особливостей суспільно-політичного та економічного становища євреїв у міжвоєнній Галичині. А. Ландау-Чайка вивчає складне становище жінки –єврейки та процеси асиміляції у міжвоєнній Польщі. Благодійницьку діяльність «Союзу єврейських жінок» («Związek Kobiet Żydowskich») досліджує польський історик Т. Чайковські.

Для висвітлення теми жіночого руху в міжвоєнній Польщі важливим є показати обставини та оточення в якому організовувалось жіноцтво всіх трьох націй. Юридичне забезпечення прав національних меншин вивчає М. Гон. В своїх дослідженнях він проаналізував головні статті Малоого Версальського трактату – договору, яким Друга Річ Посполита зобов'язалася створити непольським народам сприятливі умови для збереження їхньої національної ідентичності, а також дослідив базове підґрунтя на основі Конституції 1921 року. Важливе місце має праця Р. Брюбейкера, який вивчав національне питання в Європі ХХ століття. Особлива увага приділена тогочасній Польщі.

Вивченням жіночих рухів на території Другої Речі Посполитої в міжвоєнний період займається І. Левчук, яка має ряд наукових публікацій, присвячених українському, польському, єврейському жіночим рухам.

**Об'єкт дослідження** – громадські рухи в суспільно – політичному житті на Галичині та Волині, які були включені до в складу Другої Речі Посполитої.

**Предмет** – діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій у міжвоєнний період.

**Мета:** з'ясувати та дослідити причин утворення, розвиток та діяльність жіночих організацій на Галичині та Волині впродовж 1918–1939 рр., порівняти український жіночий рух із польським та єврейським, з огляду на національні та гендерні інтереси.

**Завдання:**

- з'ясувати специфіку жіночого руху в залежності від національної приналежності;
- дослідити культурницьку, громадську та політичну діяльність жінок на Галичині та Волині у міжвоєнний період;
- визначити, як будувалась організаційна структура жіночих товариств та простежити залученість жінок різних національностей до політичного і суспільного життя.



**Територіальні межі** охоплюють терени західноукраїнських земель, які входили до складу Другої Речі Посполитої з часу її постановня як суверенної держави та із врахуванням її територіальних змін впродовж 1918–1923 років.

**Хронологічні межі** – 1918-1939 роки. Нижня межа визначається часом постановня Другої Речі Посполитої. Верхня хронологічна межа обумовлена 17 вересня 1939 року, коли Червона армія відповідно до таємного протоколу Молотова – Ріббентропа, підписаного між СРСР та Німеччиною у серпні 1939 року, вступили на територію Західної України і Західної Білорусі.

**Джерельну базу** дослідження становлять періодичні видання, які друкувалися жіночими організаціями, або розділи жіночих товариств на шпальтах місцевих видань. Друковані органи українських жіночих товариств, такі як «Діло», «Жінка», «Світ українки», Ілюстрований календар-альманах «Жіночої долі» 1927 року. Також закордоні видання, наприклад газета «Свобода», що виходила в Джерсі, США публікувала події, що відбувалися на території українських земель. Друкувалася також єврейська періодика польською мовою, зокрема, газета «Chwila». Також власний друкований орган мало єврейське жіноче товариство WIZO – « Nowe Tory : organ Polskiej Federacji W.I.Z.O». Крім періодики розвиток жіночого руху висвітлюють документи самих організацій. Це статuti, декларації, декрети та афіші.

Також важливим джерелом виступає Konstytucja Państwa Polskiego 1921 roku, Ustawa z dnia 17 marca 1921 r., Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej та Dekret Naczelnika Państwa z 28 listopada 1918 r. w sprawie ordynacji wyborczej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego”.

**Обсяг і структура курсової роботи** зумовлені метою, дослідницькими завданнями, проблемно-хронологічним принципом дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг курсової роботи становить 95 сторінок.

## РОЗДІЛ І

### Становлення та розвиток українського жіночого руху

Із закінченням 11 листопада 1918 року Першої світової війни колишні імперії розпалися на дрібніші національні держави. Незабаром, 28 червня 1919 року країни – учасниці війни уклали між собою Версальський мирний договір, вирішивши долю українських земель<sup>15</sup>. Відповідно до нього, Польща приєднала до свого складу Східну Галичину. Згодом, 18 березня, 1921 року між Польщею та РСФРР, Білоруською СРР і УСРР був укладений Ризького мирного договору, за умовами якого до складу Польщі входила Західна Волинь<sup>16</sup>.

Представниці українського жіночого руху на західноукраїнських землях у міжвоєнний період слідували традиціям довоєнного жіночого руху, провідницею якого була Наталія Кобринська, а також першим жіночим організаційними структурами, які виникли в Австро-Угорській імперії у 1880-1890-х роках<sup>17</sup>. Саме з кінця XIX століття - початку XX століття в умовах активізації та політизації українського національного руху на західних землях України в багатьох містах почали створюватися жіночі організації, такі як: «Товариство руських жінок» у Станіславові та Стрию, «Жіночий кружок» у Коломиї, Бережанах, Рогатині та Яворові<sup>18</sup>, також «Клубом Русинок» у 1899 році було утворено товариство «Українська захоронка» та у 1902 році утворено жіночу кооперативу «Труд», діяли

<sup>15</sup> Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В... С. 486.

<sup>16</sup> Головченко В. Ризький мирний договір...

URL: [http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj\\_myrnyj\\_d\\_1921](http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj_myrnyj_d_1921) (дата звернення: 24.04.2021)

<sup>17</sup> Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині. Українські жінки у горнілі модернізації. / під ред. О. Кісь. Харків, 2017. С. 178

<sup>18</sup> Моїсеєнко Л. Участь жінок у культурно-просвітницькій діяльності в Галичині на прикладі «Союзу українок» в 20 -30-і роки XX ст. Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 60-річчя утворення кафедри філософії й 80-ти річчя утворення кафедри історії і права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»): матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Покровськ, 19–20 квітня 2018. С.176

кружок «Рідної школи» ім. Ганни Барвінок; «Порадня матерей»<sup>19</sup>. У 1906 році у Львові було створено ще одне товариство «Жіноча громада», очільницею якої була Костянтина Іванівна Малицька<sup>20</sup>. Критично осмислюючи відсутність власної цілісної організації під час визвольних змагань, українки зрозуміли необхідність розпочати формування організаційної основи руху<sup>21</sup>.

У 1917 році «Жіноча громада» дістає назву «Союз українок»<sup>22</sup>. У цьому ж році затверджено Статут організації<sup>23</sup>. Відповідно до нього Вищим органом управління проголошено Головний Виділ, а також Загальні Збори та Контрольну Комісію. Остання здійснювала наглядові та контрольно – ревізійні функції<sup>24</sup>. Своєю головною метою товариство назвало просвітню, економічну і товариську організацію українського жіноцтва. Було створено чотири структурні секції: релігійно-гуманітарну, літературно-шкільну, робітничо-промислову та господарсько-торговельну. Першочерговими завдання секцій при жіночій організації були: поширення та забезпеченні освітньої діяльності, видання часописів та іншої друкованої продукції організації для популяризації освіти та надання методичної допомоги українським учням, створення дитячих садків, притулків та бурс для бідної української молоді, відкриття господарських спілок та промислових крамниць, організація різних допоміжних курсів з навчання української молоді, створення благодійних організацій, а також створення філій та кружків СУ по містах і селах Галичини тощо<sup>25</sup>. Учасниці, своєю чергою, мали

<sup>19</sup> Дядюк М. Змагання за представницьку рівність... С.178.

<sup>20</sup> Жулканич Н., Барбара Л. Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки*. 2012. Вип. 9. С. 54 URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu\\_6\\_2012\\_9\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2012_9_15). (дата звернення: 5.06. 2021)

<sup>21</sup> Там само. С.54

<sup>22</sup> Там само. С.54

<sup>23</sup> Церковник С. І. Історико-правові засади становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини у 1848–1939 рр. Львів : «Галицька видавнича спілка», 2020. С. 41

<sup>24</sup> Там само. С. 41

<sup>25</sup> Там само. С. 40

чітко визначені Статутом права та обов'язки, а також поділялись на звичайних, «спомагаючих» і почесних<sup>26</sup>.

Про розгалуженість організації у той час свідчать дані, надані Мирославою Дядюк у книзі «Українські жінки у горнилі модернізації», де авторка згадує, що на той час документами було зафіксовано 14 наявних філій у таких містах, як : Перемишлі, Бережанах, Копичинцях, Тереховлі, Косові, Снятині, Бучачі, Бурштині, Рогатині, Сокалі, Краковці, Сколе, Яворові, Тернополі. А також діяли 11 гуртків у Корчині поблизу Сколе, Дусанові, Синевидську, Лісниках, Нагірянці, Стецевій, Туловій, Карлові, Денисові, Прокуровій, Скалі. Однак, через зміни влади їхня робота на початку 1920-х років звелася майже нанівець — належно функціонували лише філії в Перемишлі та Яворові<sup>27</sup>. На хвилі національного відродження, з характерними для цієї доби економічним занепадом, неврегульованістю кордонів, група галицьких діячок зініціювала оновлення концепції організаційного розвитку українського жіночого руху<sup>28</sup>. Наслідком став грудневий Всеукраїнський жіночий з'їзд у Львові 1921 року, скликаний за ініціативи «Жіночого гуртка ім. Ганни Барвінюк»<sup>29</sup>.

Ідея проєкту з'їзду з'явилася 19 жовтня 1921 року на "ширших сходах" "старшини", а тобто розширеному засіданні управи жіночого гуртка імені Ганни Барвінок, який працював на базі "виділової" школи імені Тараса Шевченка – першого в Галичині неповного середнього навчального закладу з рідною мовою викладання, відкритого для дівчат Українським педагогічним товариством у 1898 році<sup>30</sup>. Уже 23 жовтня 1921 року львівська українська газета "Вперед" повідомила про те, що після "оживленої дискусії" над "рефератом" М. Рудницької було ухвалено скликати "всенародній" жіночий з'їзд. Його організацією мав зайнятися спеціально обраний комітет,

<sup>26</sup> Там само. С. 40.

<sup>27</sup> Дядюк М. Змагання за представницьку рівність... С. 178

<sup>28</sup> Там само. С. 178

<sup>29</sup> Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець ХІХ – 30-і роки ХХ століття). *Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні*: колективна монографія / За заг. ред. Л. О. Смоляр. Одеса, 1999. С. 124

<sup>30</sup> Нагачевська З. Освітньо-виховний потенціал... С. 262

до якого входили керівники й члени гуртка, відомі Галичині та за її межами громадські діячі, фахові педагоги О. Коренець, К. Малицька, М. Рудницька, О. Січинська, О. Степанів – Дашкевич, О. Шепарович, а також представник київської громади українців С. Вольська – Мурська.<sup>31</sup>

З'їзд розпочав свою роботу з відкриття, а далі послідувало "відчитання правильника" – порядку роботи, вибору "ділової", на місце котрої було обрано К. Малицька, О. Ціпановська, С. Вольська – Мурська, а також почесної президій у складі Ольга Кобилянська, Людмила Старицька – Черняхівська, Софія Русова, котрі, однак, не були присутні. Також в програмі було зазначено виголошення 26 усних і 20 письмових привітань від провідних українських культурно – освітніх організацій і окремих громадських діячів, які мали слідувати в такому порядку: 22 грудня – М. Рудницької на тему: "Жінка в громадянському житті", Д. Старосольської – "Перегляд дотеперішньої діяльності", О. Шепарович – "Організація жіноцтва на будуче"; 23 грудня – К. Малицької – "Жінка і виховання", К. Гриневич – "Жіноча преса і видавництва"<sup>32</sup>. Однак, виконати намічену програму учасницям зборів так і не вдалося через виголошення М. Рудницькою, що орієнтаційним центром для українського жіноцтва може бути лише Київ<sup>33</sup>. Через що, присутній у залі комісар поліції "позбавив її голосу", а у відповідь на протести делегатів взагалі розпустив збори, а також офіційна польська влада заборонила проведення урочистостей на честь Н. Кобринської, призначених на 22 грудня. Та все ж, щоб "полагодити найпекучіші справи", 49 делегаток, обраних зборами, провели 23 грудня "довірочні наради", на яких було заслухано реферат О. Шепарович, настановчі тези головної на зборах і нарадах К. Малицької та ухвалено оприлюднені нею резолюції, які "устійнювали національно – політичний ідеал українського жіноцтва...

<sup>31</sup>Нагачевська З. Освітньо-виховний потенціал ... . С. 262; Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-і роки XX століття). *Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні*: колективна монографія / За заг. ред. Л. О. Смоляр. Одеса, 1999. С.124

<sup>32</sup> Нагачевська З. Освітньо-виховний потенціал... С. 262

<sup>33</sup> Там само. С. 262

домагалися від нього "в ім'я національного інтересу" впливу на національну політику"<sup>34</sup>. Союз Українок задекларував себе як федерацію всіх жіночих товариств краю<sup>35</sup>. Він став наступником «Жіночої громади», котра в свою чергу об'єднала в своєму складі товариства «Клуб русинок» і «Кружок українських дівчат», який постав ще у 1901 році і, за статутом, мав стати осередком наукового і товариського життя українських дівчат. Із постановою СУ «Жіноча громада» не припинила своєї діяльності. Так, у вересні 1922 року, голова останньої в Тернополі А. Конрад звертається до старости за допомогою у створенні кухні для убогих. І лише згодом, 12 лютого 1924 року, товариство «Жіноча громада» у Львові змінило назву на «Союз Українок»<sup>36</sup>.

“Союз українок” прагнув стати національною жіночою організацією універсального типу, яка б репрезентувала та задовольняла інтереси жінок різного віку та соціального статусу<sup>37</sup>. З цього приводу Мілена Рудницька писала: «Нема сумніву, що «Союз українок» – це щось більше як жіноча «Просвіта», і жіночий «Сільський господар», і жіноча «Кооперативна Гілда». Це ще також сильний світоглядний зв'язок, який об'єднує членів жіночої організації в одну духовну спільноту, сильнішу ніж різниці партійно-політичних поглядів. Це однакова постанова до засадних питань буття нації, однакове розуміння національного інтересу і передусім національної чести, однаковий спосіб реагування на всякі події, однакова думка на засоби політичної боротьби»<sup>38</sup>. М. Рудницька входила до управи «Союзу українок» від моменту його створення<sup>39</sup>. У різний час Союз очолювали Марія Білецька,

<sup>34</sup> Там само. С. 262

<sup>35</sup> Дядюк М. Змагання за представницьку рівність... С. 178

<sup>36</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 128-129

<sup>37</sup> Маланчук-Рибак О. Жіночий рух... С. 125

<sup>38</sup> Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. Чернівці: Книги XXI, 2006. С. 431.

<sup>39</sup> Жулканич Н., Барбара Л. Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 6 : Історичні науки*. 2012. Вип. 9. С. 54 URL:

[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu\\_6\\_2012\\_9\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_6_2012_9_15). (дата звернення: 5.06. 2021)

Костянтина Малицька, Олена Федак –Шепарович, Марія Бачинська – Донцова, а з 1928 по 1939 рік - незмінно Мілена Рудницька<sup>40</sup>. В той час організація налічувала близько 60 філій і невеликого числа селянських гуртків. За одинадцять років головування М. Рудницької організація зростає кількісно, відповідно до різних оцінок, від 50 до 100 тисяч членів, згуртованих у понад 70 філіях та 1 100 селянських гуртках<sup>41</sup>. Деякі з гуртків організації були формально пов'язані з "Просвітою", оскільки це було легше зробити, ніж дістати потрібний поліційний дозвіл на заснування нової організації, який не завжди можна було легко здобути<sup>42</sup>.

Провідні учасниці Союзу українок поповнювалися з середовища українського католицького духовництва та з числа інтелігенції. Нерідко дружини самих священників організовували селянські гуртки, у яких згодом працювали самі селянки. Середній клас та жіноцтво, що належало до інтелігенції, активно включилися у працю Союзу, оскільки багато з них виростили по селах, деякі в родинях священників, що служили по кількох селах, а більшість підтримувала так чи інакше зв'язки з селом<sup>43</sup>. Інші діячки організації вийшли з жіночих громад і з числа жінок, що працювали в протиалкогольному русі, в мережі державного шкільництва та в просвітянських групах. Практичну роботу організації виконувало членство, переважно селянське<sup>44</sup>. Праця зосереджувалася у гуртках по селах, відділах, що координували працю гуртків та у містах<sup>45</sup>.

Перші початки організації жінок по селах можуть добре проілюструвати поради Олени Кисілевської, довголітньої діячки жіночого руху та редактора впливового журналу для жіноцтва «Жіноча доля»<sup>46</sup>. При ньому у 1927 році редакцією вийшов також ілюстрований календар –

<sup>40</sup> Маланчук-Рибак О. Жіночий рух... С. 125

<sup>41</sup> Жулканич Н., Барбара Л. Мілена Рудницька ... С. 54

<sup>42</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм у Польщі між двома світовими війнами. *Сучасність*. 1984. № 11. С. 101

<sup>43</sup> Там само. С. 101

<sup>44</sup> Там само. С. 101

<sup>45</sup> Там само. С. 101

<sup>46</sup> Русова С. Олена Кисілевська. Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силуети. Вінніпег: Накладом Союзу українок Канади, 1945. С. 102

альманах “Жіночої долі”<sup>47</sup>. На сторінках видань, О. Кисилівська пояснює яким чином зібрати жінок разом, де та як проводити збори, як встановити порядок дня, які функції у вибраних членів управи та яка процедура виборів. Вона також заохочувала селянок ділитися між собою відповідальністю. На її думку, одні жінки мали вивчати новини домоводства, птахівництва, городництва, хліборобства та догляду за здоров’ям; інші мали відповідати за участь гуртка в ширших українських підприємствах; ще інші члени мали інформувати гурток в питанні виховання дітей і освіти<sup>48</sup>. Вже 26 жовтня 1922 року у Львові відбулася конференція Головного віділу «Союзу Українок», на якому наголошувалося на зміцненні зв’язків з осередками. Зазначалося також, що члени осередків повинні брати якомога більшу участь у політичному та громадському житті краю<sup>49</sup>.

Політика, яку проводив польський уряд в Східній Галичині, передбачала суцільну «полонізацію» краю, змушувала українські культурно – просвітницькі товариства пристосовувати свою діяльність до нових викликів. Це вимагало пошуку нових підходів до цілей та завдань організацій, що зокрема торкнулось і «Союзу Українок». Оновлені напрямки роботи та більш досконала організаційно – управлінська структура товариства знайшла своє відображення у новому Статуті, затвердженим Рескриптом Львівського воєводства 10 травня 1924 року<sup>50</sup>. У ньому вказувалося, що жіноче об’єднання поширює свою діяльність на Львівське, Тернопільське, Станіславівське та Краківське воєводства. А головною метою була просвітня, економічна та товариська організація українського жіноцтва<sup>51</sup>. Задля реалізації поставлених цілей діяли чотири секції: релігійно – гуманітарна, просвітньо – шкільна, робітничо – промислова, господарсько – торгівельна. З 1932 року з’явилися оновлені секції: організаційна,

<sup>47</sup> Ілюстрований календар-альманах “Жіночої долі” 1927 р. С. 131 - 159.

<sup>48</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм... С. 103

<sup>49</sup> Церковник С. І. Історико-правові засади... С. 41

<sup>50</sup> Там само. С. 41

<sup>51</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 130



промислова, товариська та міжнародних зв'язків<sup>52</sup>. Учасницею товариства могла бути кожна українка, яка досягла 21 року. Влада належала головній управі, яка складалася з голови, восьми членкинь і трьох заступниць, ревізійній комісії і загальним зборам. «Союз Українок» співпрацював з товариством «Просвіта» і своєму статуті прописав, що у випадку припинення діяльності все його майно (якщо інше рішення не буде прийнято на загальних зборах) переходить у власність товариства «Просвіта»<sup>53</sup>.

Організація привчала українок до систематичної роботи у громаді. Союз українок керувався завданням підготовки жінки – громадянки, прагнучи активізувати українське жіноцтво як у місті, так і в селі<sup>54</sup>. Проводилася культурницька діяльність, велика увага приділялася шкільництву, ліквідації неписьменності, жіноцтво вело пропаганду здорового способу життя. Предметом уваги активісток була боротьба з алкоголізмом. Як приклад можна навести лікарку С. Парфанович, яка проводила лекції відповідного змісту на антиалкогольних курсах, які започатковував СУ. До цієї роботи також долучилося товариство «Відродження» у Львові<sup>55</sup>. У співпраці з «Гігієнічним товариством» СУ приділяв особливу увагу боротьбі із сухотами – туберкульозом. У сільській місцевості жінки проводили протитуберкульозну пропаганду та збирали кошти на лікування хворих<sup>56</sup>.

Найбільш активну благодійницьку діяльність СУ проводив у Львові, де діяла його гуманітарна секція під назвою «Комітет допомоги безробітним і незаможним». Він у співпраці з товариством св. Йосифа забезпечував бідних сніданками та обідами. Кошти отримувалися від місцевих громадських організацій, а також завдяки домовленості з представниками

<sup>52</sup> Дядюк М. Змагання... С.179.

<sup>53</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 130

<sup>54</sup> Дядюк М. Організаційне оформлення жіночого руху в Галичині: «Союз Українок». Українські жінки у горнілі модернізації./ За заг. ред. О. Кісь. Харків. 2017. С. 182

<sup>55</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 192

<sup>56</sup> Там само. С. 192

греко-католицької церкви, спільно з якими впродовж року щодругої неділі комітет мав право збирати кошти в усіх львівських церквах<sup>57</sup>.

У своїй благодійній праці членкині СУ допомагали не лише жінкам. Так, у 1937 році в Станіславові всі його філії та кружки мобілізовано на допомогу українському шпиталю ім. митрополита А. Шептицького у Львові. «Кожний кружок СУ має зібрати по 2 кг пір'я на одну подушку для українського шпиталю... Жінки! Для Вас жменя пір'я не багато значить. А хворий, який покладе на неї свою голову, буде благословити Ваші руки і Вашу жертвовність», – з такими закликами до жіноцтва звернувся головний відділ СУ у Станіславові<sup>58</sup>. Жінки з числа членкинь СУ відгукнулися на заклик допомогти шпиталеві. Для деяких з них така праця завершилася невтішно. Так, 21 березня 1938 року на Тернопільщині у селі Богданівка було припинено діяльність гуртка СУ, а сім жінок – активісток цього осередку оштрафовано<sup>59</sup>.

Таким чином, під опікою українського жіноцтва перебувало питання про охорону здоров'я жінок, відстоювання права працюючих жінок, та всього того, що необхідно для підготовки жінки – громадянки.

Звертаючись до українського жіноцтва, «Союз Українок» позначав себе як спілку – федерацію всіх жіночих товариств на західноукраїнських землях<sup>60</sup>. Однак, через існування «сокальського кордону» поширення діяльності галицького СУ на Волинь ставало неможливим. Відтак, у Волинському воєводстві на основі «Комітету допомоги бідним дітям» при Рівненській українській гімназії в грудні 1926 року виник «Союз Українок» із центром у Рівному<sup>61</sup>. Згідно із затвердженим у 1927 році статутом, діяльність цього товариства, яке очолила С. Томкович, поширювалася на територію Волинського воєводства. Філії СУ діяли у Ковелі, Володимирі, Здолбунові, Крем'янці, Костополі. Станом на березень 1934 року СУ із центром у

---

<sup>57</sup> Там само. С. 192

<sup>58</sup> Там само. С. 192

<sup>59</sup> Там само. С. 194

<sup>60</sup> Там само. С. 129

<sup>61</sup> Там само. С. 131

Рівному нараховував 166 учасниць, а у 1938 році кількість осередків зроста до 479<sup>62</sup>.

Вже 23 січня 1928 року відбулися установчі збори філії Союзу українок у Луцьку. На зборах були присутні 73 особи, які становили активну групу і мали вплив на суспільне життя значної частини української інтелігенції на терені Волині. Приміщення товариства знаходилося по вул. Варшавська, 163. До 1935 року міське управління матеріально підтримувало філію, щорічно виділяючи грошову допомогу у розмірі 150-200 злотих<sup>63</sup>. Більшу частину бюджету організації, а це приблизно 2000 злотих, складали членські внески і прибутки з масових заходів<sup>64</sup>. Однак, польська влада виказувала до організації таку ж саму недовіру, як і до Союзу українок, що діяв на галицьких землях.

Спираючись на оцінку органів поліції, І. Левчук визначає в цій адміністративній одиниці Польщі найвпливовіших очільниць двох місцевих товариств: П. Багринівська – у Рівному, п. Підгірська – у Ковелі. Обрана у жовтні 1931 році головою товариства П. Багринівська мала складні завдання не лише зберегти СУ, а й забезпечити його активну діяльність. Якщо з початком своєї діяльності СУ з центром у Рівному в співпраці з «Просвітою» та галицьким СУ проводив різноманітні благодійницькі акції, збирав кошти для відкриття дитячих садків тощо, то, починаючи з 1930 року під тиском польської влади, а також через пасивність українського жіноцтва активність товариства знизилася. За даними вченої Р. Давидюк, у червні 1934 року товариство організувало лише дві акції<sup>65</sup>.

Метою діяльності «Союзу українок» була активізація жіночого руху, підвищення їх освітнього рівня та суспільної праці. У Статуті зазначено що

<sup>62</sup> Там само. С. 131

<sup>63</sup> Муляр Т. Заснування та діяльність осередків Союзу українок на Волині у міжвоєнний період. *Актуальні питання історії України. Україна і світ*. Збірник матеріалів Третьої Регіональної наукової конференції. Острог: Національний університет «Острозька академія». 2012. Вип. 2. С. 133.

<sup>64</sup> Бурачинська Л. Жіночий рух. *Енциклопедія українознавства*. Київ. 1994. Т. 2. С. 694

<sup>65</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 131.

його «ціллю була просвітницька, економічна та товариська організація волинського жіноцтва»<sup>66</sup>. Крім того, серед головних напрямів роботи товариства була освітня робота, для цього облаштовувалися читальні та бібліотеки, видавалися часописи, організовувалися просвітницькі читання. Просвітницька місія була головною у роботі кожного з відділень: «Секції мають дбати про найширшу освіту і товариське життя українського жіноцтва через збори, наукові відчити, бібліотеки, читальні, театральні вистави, концерти, вечорниці, видавати часописи; засновувати дитячі захорони, вакаційні оселі, бурси для убогої молоді, курси для неграмотних; засновувати ... школи і курси із обсягу жіночого господарства і домашнього жіночого промислу; заохочувати жіноцтво до просвіти і науки; засновувати філії та кружки по містах та селах Волинського воєводства»<sup>67</sup>.

Одним із головних завдань функціонування жіночої організації було підвищення культурно-духовного рівня серед дітей та молоді, прищеплення їм національно – патріотичних ідеалів, розвиток національно – свідомої особистості, яка готова захищати Україну, плекати та примножувати її звичаї та традиції, культурні надбання народу: «Жінки постановили працювати над підвищенням національної свідомості земляків, зокрема молоді, залучати її до активної громадської роботи, основна мета патріоток – виростити свідому зміну, яка б без вагань стала на боротьбу за волю рідної землі»<sup>68</sup>. Так, у брошурі «Найближчі завдання нашої організації» секретар товариства Антоніна Горохович писала про головний обов'язок, який покладался на свідому українську жінку, яка розуміла «вагу виховання дітей для народу». Вона писала: «...те, що засвоїть собі дитина у перших роках життя, буде підставою її дальшого майбутнього».

---

<sup>66</sup>Марчук. О Просвітницька діяльність «Союзу українок» на Волині на початку ХХ століття. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. № 2 (12). Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука. 2014.С. 120

<sup>67</sup> Там само. С. 120

<sup>68</sup> Там само. С. 129

Зусиллями жінок у Волинському воєводстві було створено декілька десятків літніх дитячих садків<sup>69</sup>. На одному з перших засідань Союзу українок у 1926 році жінки порушували питання про створення дитячого садка у Рівному в Народному домі. Перший Народний дім, названий Домом Просвіти, з'явився у Рівному 1927 році<sup>70</sup>. Саме в цьому році представниці Союзу українок відкрили перший дитячий садок. Плата за перебування дітей у садку становила один злотий (очевидно, за одноденне перебування, в архівних документах не зазначено), а керівниця дитячої установи отримувала 100 злотих у місяць<sup>71</sup>. Садки проводили дитячі свята та вистави. Одне з них, наприклад, що відбулося 8 серпня 1937 року у Рівному, включало декламування віршів «Рідний краю» та «Люблю я Бога», спів хору «Любить мене матуся» та інсценізацію «Бачиш, брате мій»<sup>72</sup>.

«Союз Українок» дбав про соціально – економічний добробут. Учасниці жіночого товариства відгукувалися на злободенні проблеми життя краю: у квітні 1933 року долучилися до роботи тимчасового комітету допомоги потерпілим від повені та граду на Поліссі, надсилали пасхальні продуктові подарунки жінкам – в'язням рівненської тюрми<sup>73</sup>.

Розширенню світогляду і піднесенню свідомості жінки – українки сприяли культурно – просвітницькі заходи, присвячені відзначенню роковин визначних подій української історії та вшануванню видатних українців. Крім того, відомо про святкування на Волині Дня матері, яке у 1920-1930-х роках

<sup>69</sup> Поніманська Т., Добровичинська В. З історії розвитку дошкільної освіти на Західній Волині (початок ХХ ст. – 1944 р.) *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2014. Вип. 25. С. 145 URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi\\_2014\\_25\\_57](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2014_25_57) (дата звернення 7.06. 2021)

<sup>70</sup> Раєвич Т. Український жіночий рух на Волині (1921-1939 роки): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Чернівці, 2006. С. 47

<sup>71</sup> Поніманська Т., Добровичинська В. З історії розвитку дошкільної освіти... С. 145

<sup>72</sup> Левчук І. С. Формування та діяльність українських, польських та єврейських жіночих організацій... С. 92

<sup>73</sup> Давидюк Р. Українська політична еміграція як фактор суспільних змін на території Західної Волині. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог. 2018. Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. С. 72.

мало яскраво визначений національний характер<sup>74</sup>. Окрім цього, Союз українок Волині ставив вистави спільно з рівненським пластовим рухом<sup>75</sup>.

Своєю чергою, жінкам, які мали особливі заслуги перед Союзом українок, присвоювалося звання «Почесна союзниця». Однією з перших таким званням було вшановано Ольгу Петлюру. Це сталося з нагоди святкування річниці IV Універсалу, 22 січня 1935 року в управі «Союзу українок» у Рівному<sup>76</sup>.

Активізація діяльності Союзу українок наптовхувалася на протидію з боку польської влади, яка втручалася в проведення культурно – освітніх заходів, грошових зборів на користь Союзу, організувала перевірки з боку місцевого управління, забороняла створювати нові філії та відкривати курси. Так, 27 травня 1938 року ковельський повітовий староста видав постанову про припинення діяльності філій Союзу українок у м. Ковелі, с. Мацієві та гуртка в м. Турійську<sup>77</sup>. Наприкінці травня 1938 року діяльність СУ із центром у Рівному було заборонено польською владою, що відповідало реалізації ідеї «сокальського кордону» волинського воєводи Г. Юзевського<sup>78</sup>. Та все ж, Союз українок Волині був невіддільною частиною Союзу українок, програми діяльності обох організацій були укладені спільно<sup>79</sup>.

На противагу «Союзу українок» із центром у Рівному у 1932 році з'явилась інша організація – «Союз жінок українок громадської праці» в Луцьку<sup>80</sup>. До її заснування долучилися емігрантки Віра Маслова, Олена Ковалевська, Зінаїда Певна, Ганна Білогуб Оксана Пилипчук, Алла

<sup>74</sup>Раєвич Т. Український жіночий рух... С. 12

<sup>75</sup>Візитів Ю. Українська парамілітарна організація Пласт на Волині... . *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Історія.* 2010. № 908. Вип. 42. С.78

<sup>76</sup> Давидюк Р. Українська революція 1917 – 1921 рр. у дискурсі національної пам'яті. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича: Історія.* № 2. 2018. С. 76

<sup>77</sup> Раєвич Т. Осередки Союзу українок на Ковельщині: Минуле і сучасне Волині: Ковель і ковельчани на Волині. XII Всеукраїнська наук. істор.-краєзн. конф. Луцьк, 2003. С.162

<sup>78</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 131.

<sup>79</sup> Богачевська-Хом'як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України. 1884 - 1939. Київ: Либідь, 1995. С. 284

<sup>80</sup> Давидюк Р. Українська політична еміграція...С. 71

Пащевська, Марія Тимошенко та ін. «Союз жінок українок громадської праці», як і «Союз українок» із центром у Рівному, провадив культурно-освітню роботу серед жінок та займався опікою над дітьми. При центральній управі та при управах філій діяли секції, а зокрема: культурно – освітня, кооперативна, бібліотечна, самоуправління, секція охоронок, дитячих садків, правнича, робітнича, громадської опіки, реміснича, спортивна та позашкільного виховання Виразною ознакою організації було наполегливе відстоювання ідеї українсько – польської співпраці й відсутністю контактів із галицькими організаціями<sup>81</sup>. Учасницями «Союзу жінок – українок громадської праці на Волині» могли бути всі повнолітні жінки та громадянки Польщі<sup>82</sup>.

Провідна діяльність «Союзу жінок-українок громадської праці на Волині» полягала у об'єднанні українських жінок Волині, захист їхніх прав та забезпечення участі в громадському житті краю. Для досягнення своїх цілей організація послуговувалась тими ж методи, як і СУ з центром у м. Рівне, а тобто: скликав конгреси, з'їзди, створював бібліотеки, дитячі садки, відкривав їдальні, влаштовував виставки, займався благодійницькою діяльністю<sup>83</sup>. Проте, керівні органи двох жіночих організацій мали певні відмінності. Так, найвищу владу в «Союзі українок громадської праці» представляв конгрес, який скликався не рідше одного разу на 3 роки. Виконавчою владою товариства була управа, що складалася з 7 осіб: голови, заступниці, секретарки, скарбнички і 3-х членів, обраних конгресом на 3 роки<sup>84</sup>. На загальних зборах у 1938 р. Було повідомлено про існування 11 філій, які діяли у Рівному, Острозі та Дубні<sup>85</sup>.

Отже, як і СУ, так і «Союзу жінок-українок громадської праці на Волині» були тими жіночими організаціями, діяльність яких відповідала актуальним соціальним потребам у міжвоєнний період. Проте , якщо перша

---

<sup>81</sup> Там само. С. 72

<sup>82</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 132

<sup>83</sup> Там само. С. 132

<sup>84</sup> Там само. С. 132

<sup>85</sup> Там само. С. 132

категорично заперечувала будь-які компроміси з поляками, то друга виникла в результаті співпраці з польською владою. Водночас «Союз жінок-українок громадської праці» пройшов еволюцію від жіночої секції при регіональній політичній партії (ВУО) до самостійної організаційної структури<sup>86</sup>.

Важливою подією в житті «Союзу Українок» був перший світовий жіночий Конгрес, що відбувся в Станіславові 23 червня 1934 року. Подія була приурочена до п'ятдесятиліття українського жіночого руху. Конгрес мав на меті вшанувати пам'ять Н. Кобринської та підсумувати діяльність жіночих організацій за півстоліття. Іншою важливою особливістю з'їзду полягала в тому, що зібравши 588 делегаток від 188 жіночих організацій з різних країн Європи, Америки та Канади<sup>87</sup>, на нього прибули представники усіх нерадянських жіночих організацій, представниця білоруської громади, а також Мері Шіпкінз з Міжнародної Жіночої Ліги Миру і Свободи. У конгресі брали участь представниці як селянства, так і інтелігенції. Чотириденна програма віддзеркалювала широкий діапазон зацікавлень жінок. Серед розглянутих тем були: "наше минуле", селянські жінки, "створімо свою власну національну культуру" та економіка<sup>88</sup>.

На конгресі також були присутні почесні членкині СУ: М. Білецька, О. Кобилянська, У. Кравченко, С. Русова, Г. Шухевичева. Головою ділового комітету конгресу була М. Рудницька, заступницею – М. Білякова, а секретарем – О. Федак-Шепарович. Як голова «Союзу Українок», М. Рудницька виголосила промову, де відзначила основні здобутки та перспективи розвитку українського жіночого руху. Зокрема, вона зазначила, що «процес національно-політичної кристалізації, процес переміни Народу в Націю поступає безупинно вперед. А в цій переміні потенціальної енергії народу українська жінка грає не меншу роль, як чоловік»<sup>89</sup>.

---

<sup>86</sup> Раєвич Т. Український жіночий рух... С. 14

<sup>87</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 133

<sup>88</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм.. С. 108

<sup>89</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 133



Крім того, на конгресі було оприлюднено статистичні дані, щодо кількості осередків СУ. Так, в повітах і селах налічувалось 67 філій та близько 500 кружків СУ<sup>90</sup>. Також було чітко окреслено мету товариства: піднести духовний та економічний рівень українського жіноцтва; збільшити його вплив на національну культуру через безпосередню участь у всіх сферах національного життя; дбати над повним використанням отриманих жінками прав; забезпечити право на працю і заробіток; покращити народне здоров'я і моральний рівень через опіку над жінкою і дитиною<sup>91</sup>. Варто звернути увагу на те, що на перше місце жінки ставили піднесення рівня духовності<sup>92</sup>. З цього приводу, відомий громадсько – політичний діяч О. Назарук написав: «Україна може і буде жити тільки тоді, коли Вона запряже у свою службу поруч чоловічих також духовні і моральні сили жіноцтва»<sup>93</sup>.

До слова, серед інституцій, які входили до складу «Союзу Українок», була і суто релігійна організація – «Марійська дружина пань» у Львові. Її мета – надання жінкам релігійної освіти<sup>94</sup>, яка того ж року у Львові відзначила 30-річний ювілей. На святкуванні зібралося більше як 200 учасників<sup>95</sup>. Вітання з нагоди ювілею товариство «Марійська дружина пань» у Львові отримало від низки українських товариств – СУ, «Просвіти», «Порадні матерів», «Української захоронки» та ін. А відтак можна припустити, що греко – католицька церква підтримувала українське організоване жіноцтво<sup>96</sup>. Цей з'їзд став свідченням того, що в Галичині, подібно як і в багатьох країнах Європи та Америки, у жіночому русі сформувався релігійно-доброчинний напрям<sup>97</sup>. Однак, головним відмінком релігійного жіночого руху було те, що він не був радикально налаштованим в зміні ролі жінки в суспільстві. Тобто для участі в них не вимагалось

<sup>90</sup> Там само. С. 134

<sup>91</sup> Там само. С. 134

<sup>92</sup> Там само. С. 134

<sup>93</sup> Там само. С. 134

<sup>94</sup> Там само С. 134

<sup>95</sup> Маланчук-Рибак О. Жіночий рух... С. 122

<sup>96</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій ...С. 134

<sup>97</sup> Маланчук-Рибак О. Жіночий рух... С. 122

змінювати усталеної традиційної моделі жінки в суспільстві. Жіночі організації релігійно-доброчинного спрямування закликали жінок присвятити себе домашнім обов'язкам і філантропії.<sup>98</sup>

Своєю чергою, конгрес у Станіславові 23 червня 1934 року сприйнявся українцями як поступ жіночого руху, котрий ставив національні інтереси вище гендерних. Завершальним акордом конгресу стала ухвала про створення Всесвітнього союзу українок (ВСУ), який об'єднав жіночі організації Галичини, Волині та організації українок в еміграції<sup>99</sup>. Юридично Всесвітній Союз українок був утверджений з'їздом у 1937 році з обранням головою М. Рудницької<sup>100</sup>. Резолюції з'їзду засвідчили бажання жінок у організаційних планах створити надпартійну жіночу організацію, яка б об'єднала жінок з різними політичними, релігійними переконаннями; співпрацювати і надалі з міжнародним жіночим рухом; культурно просвічувати селянок, поширювати жіночі промисли серед молоді; боротися із денационалізацією жінки, яка йде у місто на заробітки; дотримання релігійної толерантності; гендерної рівності; створити жіночий журнал для поширення ідеології та консолідації жіночих сил; необхідність національного та фізичного виховання; охорони жіночої праці, фахової жіночої освіти; гідної заробітної плати; активної участі у кооперативах. На сторінках преси також висловлено співчуття жінкам на Великій Україні, де вони позбавлені будь – яких прав, працюють на найгіршій роботі, мають незавершену освіту<sup>101</sup>.

Українське жіноцтво активно прагнуло політичних змін як у власному становищі, так і у становищі держави. Так, 17 березня 1921 року Польща ухвалила Конституцію. Згідно з нею, декларувалися рівні можливості для релігійних, мовних чи етнічних меншин та визнавалося

<sup>98</sup> Смоляр Л. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні. Одеса: "Астропринт", 1999. С. 122.

<sup>99</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 134

<sup>100</sup> Там само. С. 135

<sup>101</sup> Кочкодан, В. Українська преса про жіночий конгрес у Станіславові 1934 року. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Історія. Тернопіль: [ТНПУ]. 2014. Вип. 1, ч. 2. С. 201–205.

право на утворення союзів<sup>102</sup>. Березнева Конституція гарантувала рівні політичні права для всіх громадян, що означало, власне, здобуття жіноцтвом права голосу. Цими можливостями не знехтувало й українське жіноцтво.<sup>103</sup> Однак, від самого початку “Союз українок” намагався відмежуватися від інших політичних рухів і партій. Союз Українок безкомпромісно відмовився від практики створення при партіях окремих жіночих секцій та визнав лише індивідуальне членство єдиною формою входження своїх учасниць у партійні структури<sup>104</sup>.

В міжвоєнний час на західноукраїнських землях існувало декілька впливових партій: створене в липні 1925 року Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), що претендувало на роль загальнонаціонального представництва; заснована 1926 року Українська соціалістично-радикальна партія (УСРП); з 1928 року діяла Українська соціал-демократична партія (УСДП). Свою діяльність розгорнули також мілітарні об'єднання, а саме : у 1921 році була створена Українська військова організація (УВО), а з 1929 року діяла Організація Українських Націоналістів (ОУН)<sup>105</sup>.

Впродовж 1920-х років певна частка українських жінок або безпосередньо належала до націоналістичного руху або перебувала в родинних чи дружніх зв'язках з його учасниками. Так, наприклад, Марія Бачинська – голова Союзу Українок в 1926-1927 роках, будучи дружиною Д. Донцова, належала до Групи української державницької молоді. Інший приклад - Олена Федак-Шепарович. Вона була касиркою команди Української військової організації (УВО), а пізніше членкинею Головного віділу “Союзу українок”. Крім того, Олена була сестрою Степана Федака, члена УВО, який в 1926 році брав участь у невдалому замаху на Юзефа

<sup>102</sup> Гон М. Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій. *Філософія. Педагогіка. Суспільство. Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гум. ун-ту.* Вип. 1. Рівне. 2011. С. 258-259.

<sup>103</sup> Дядюк М. Організаційне оформлення...С. 186

<sup>104</sup> Там само. С 185.

<sup>105</sup> Там само. С. 186.

Пілсудського, а також сестрою дружин Євгена Коновальця – Ольги та Андрія Мельника – Софії. Також, зв'язкова полковника Коновальця Ольга Басараб була членкинею Головної управи філії “Союзу українок” у Львові аж до трагічної смерті в 1924 році. Нерідко дівчата брали участь у діяльності “Союзу української націоналістичної молоді”<sup>106</sup>.

Жінки, насамперед організаційно – об'єднані, відчували нестачу політично – партійної діяльності. Аргументами на користь стали: «до справжньої рівноправності з мужчинами дорога ще дуже далека. Виборче право до законодавчих тіл – це ще не розв'язка устремлінь і бажань. Воно має значення лише озброєння, озброєння яким треба розумно і правноволодіти, коли хочемо вийти з бою побідницями»<sup>107</sup>. Таким чином завданням жіночих організацій стало висловлювати і репрезентувати національно – політичну волю жінок<sup>108</sup>. Своєю чергою, «Союз Українок» на землях Галичини мав виступити як чинник спротиву колонізації українських селян, засиллю польського шкільництва та економічного зубожіння краю. Власне, польські жіночі організації були визначені в організаційних конкурентів. Окрім цього жінки прагнули подолання впливу «лівих партій», зокрема комуністів. Так, на таємному засіданні 22 і 23 грудня в 1921 році було окреслено його завдання відповідно до національно-державної ідеології – принципів соборності та здорового націоналізму<sup>109</sup>. Однак, у своїх поглядах Союз Українок все ж наголошував на поміркованих методах політичної діяльності між українським та польськими народами. Організація виступала проти політизації молоді, втягування її у збройні акції, оскільки це було причиною виключення української молоді зі шкіл<sup>110</sup>.

<sup>106</sup> Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2014. Вип. 24. С. 86

<sup>107</sup> Всеукраїнський Національний Конгрес. *Жінка*. 1935. Ч. 2. С.3

<sup>108</sup>Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика... С. 429.

<sup>109</sup> Федак-Шепарович О. Всеукраїнський жіночий з'їзд ( В п'яту річницю). *Новий час*. 7 січня 1927. Ч.2. С.4.

<sup>110</sup> Богачевська-Хомяк М. Дума України – жіночого роду. Київ: Воскресіння, 1993. С. 90

У період 1921-1926 років простежується домінуюча участь жінок Волині в Комуністичній Партії Західної України (КПЗУ) і заходах, організованих нею. У 1927-1935 років жінки вже здебільшого співпрацювали з партіями, які заявили про лояльність до Польської держави, а тобто УНДО і ВУО. Після 1935 року у жіночому русі переважають орієнтири на національну консолідацію й опору на українські сили. На цьому ґрунті зміцніли зв'язки організованого жіноцтва з ОУН<sup>111</sup>.

Політичним змінам сприяв міжнародний досвід українок, їхня співпраця з «Міжнародним жіночим союзом». Зокрема, беручи участь у перших повоєнних конгресах у Римі в 1923 році та Парижі у 1926 році, українки перейняли напрацювання західноєвропейського жіноцтва у таких питаннях, як принципи залучення до політичних партій та форми використання виборчого права<sup>112</sup>. Значну увагу розвитку політичної діяльності українського жіноцтва приділяла й преса. Тодішня періодика була переконана, що бездіяльність жіноцтва щодо політики – тимчасове і перехідне явище та що вже за першої політичної акції Союз Українок, як репрезентатор українського жіноцтва, позбудеться безпартійного статусу<sup>113</sup>. Такі часописи, як «Громадський вісник» у 1922 році та «Новий час» у 1927 році підкреслювали важливість рішення щодо членства у партії. На сторінках останнього зазначалося, що рішення вибору партії має бути свідомим, а для цього кожна жінка має подумати яка з партій більше відповідає її поглядам, вивчити її історію та програму, зрозуміти суть партійної ідеології та її етичні, суспільні та економічні засади. Наголошувалося й те, що українка, вступаючи до партії на персональній основі, має дбати про захист суто жіночих інтересів. В усіх справах щодо охорони материнства і дітей, праці та соціального становища жінок українки зобов'язані об'єднатися, незважаючи на партійну приналежність<sup>114</sup>.

---

<sup>111</sup> Раєвич Т. Український жіночий рух... С. 13.

<sup>112</sup> Дядюк М. Політизація діяльності «Союзу Українок». Українські жінки у горнилі модернізації./ За заг. ред. О. Кісь. Харків, 2017. С. 183

<sup>113</sup> Там само. С. 183

<sup>114</sup> Там само. С. 183 -184

У міжвоєнній Польщі вибори до сейму та сенату проходили в 1922, 1928, 1930, 1935 та 1938 роках. Відповідно до нового закону II Речі Посполитої про вибори, жінка не лише могла обирати послів до сейму (з 21 року) та сенату (з 25 років), але й бути обраною до сейму (з 25 років) та сенату (з 40 років)<sup>115</sup>.

В зібрані від 21 березня 1922 році «Союзу Українок» йшлося про ставлення галичанок до виборів в сейм та сенат. З боку українок м. Львова було вирішено підтримувати рішення всіх українських партій Східної Галичини<sup>116</sup>. Перші вибори до сейму і сенату 1922 році були бойкотовані галичанами, оскільки вони чекали на рішення країн Антанти щодо свого статусу та не вважали себе громадянами Польщі<sup>117</sup>. Так, галицьке жіноцтво також долучилось до цієї акції.<sup>118</sup>

Однак, все ж одну жінку було обрано до сенату. Нею стала волинянка Олена Левчанівська, яка була представницею українців Волині. Ще до виборів О. Левчанівська організувала «Просвіту, займалася культурно-просвітницькою та громадсько-політичною роботою. З моменту обрання її до сенату виступала на захист українського населення. Під час засідання сенату 28 листопада 1924 року О. Левчанівська критично виступила проти дискримінації українців поляками<sup>119</sup>.

До виборів 1928 року українське жіноцтво розпочало активну передвиборчу роботу. На засіданні 16 листопада 1927 року Головний відділ Союзу Українок прийняв рішення про початок перемовин з політичними партіями з метою співпраці у майбутніх виборах. На цю пропозицію відгукнулися лідер УНДО – Д. Левицький та голова Української соціалістично-радикальної партії – М. Стахів, Партійці заявили про своє

<sup>115</sup> Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю. Львів. Астролябія, 2011. С. 203

<sup>116</sup> Там само. С. 172

<sup>117</sup> Скакальська, І. Позиція депутатів-українців Волині в польському парламенті: 1922–1939 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Історія. Тернопіль: [ТНПУ]. 2013. Вип. 1. С. 26

<sup>118</sup> Дядюк М. Участь у виборчих кампаніях. Українські жінки у горнилі модернізації. / За заг. ред. О. Кісь. Харків, 2017. С. 195

<sup>119</sup> Скакальська, І. Позиція депутатів-українців.... С. 27

позитивне ставлення до жіночого руху і готовність до співпраці<sup>120</sup>. УНДО, як активний діяч на полі жіночого табору, видав брошуру «Що треба українській жінці знати про вибори?», а провідні діячки руху закликали: «Всі як одна мусимо засвідчити своїми голосами, що розуміємо вагу хвили і вміємо сповнити національний обов'язок»<sup>121</sup>.

Результати виборів опублікували на свої шпальтах українські часописи. Газета «Українська громада» надрукувала статтю «Українці в новім соймі і сенаті», де прописала, що від УНДО до парламенту серед українських послів (усього 23) 14 березня 1928 року було обрано Мілену Рудницьку та Олену Киселівську. Порівняно меншими успіхами у політичній мобілізації жіноцтва відзначалася УСРП. Серед членок партії найбільш помітною була Іванна Блажкевич, яку на 31-му конгресі УСРП (1929) було обрано до президії<sup>122</sup>.

Активна діяльність «Союзу українок» привертала увагу відповідних польських структур і 17 лютого 1929 року організація була заборонена за політичну діяльність, а саме за участь у політичних акціях: відзначення річниці смерті члена головного відділу товариства О. Бесараб-Левицької, яка трагічно загинула у польській в'язниці, та збір пожертв на користь Комітету допомоги політичним в'язням. Підставою для заборони стало звинувачення в тому, що в статуті організація була зазначена як безпартійна. Згодом заборона була знята<sup>123</sup>. Таким чином, до наступних виборів 1930 року СУ не мала права створювати виборчий комітет, оскільки за своїм статутом була аполітичною організацією. Тому М. Рудницька сформувала «Краєвий жіночий виборчий комітет». Існування таких жіночих виборчих комітетів значно полегшувало залучення жінок до виборчої роботи<sup>124</sup>. За широкої підтримки жіноцтва 16 листопада 1930 року М. Рудницька та О. Кисілевська

---

<sup>120</sup> Дядюк М. Український жіночий рух... С. 172

<sup>121</sup> Там само. С. 205

<sup>122</sup> Дядюк М. Політизація діяльності... С. 186

<sup>123</sup> Моїсеєнко Л. Участь жінок... С. 178.

<sup>124</sup> Там само. С. 198

знов перемогли і увійшли до польського уряду<sup>125</sup>. В свою чергу, від імені «Краєвого жіночого виборчого комітету», провідниці СУ Рудницька та Федак-Шепарович в газеті «Діло» від листопада 1930 році видали звернення «До українського жіноцтва!» у якому подякували всім жінкам за масову участь у виборах та громадянську зрілість<sup>126</sup>.

В підтримку участі жінок в політиці, висловилося газета «Діло» в 1934 році. Зокрема, в ній зазначалося: «Питання дальшого життя й розвитку українського середовища, в якому повинні знайтися місце і праця для наступних поколінь, у своїй природі є питанням політичним. Тому в силу речей українське жіноцтво мусить широко зацікавитися національно-політичною проблемою українського народу. Отже українське жіноцтво не може лише придивлятися до змагань різних політичних течій, а мусить приєднатися до тих, що відповідають їхньому найвищому матірньому завданню приготувати місце й працю для дітей у рідному середовищі, а саме це середовище забезпечити віднидіння й заглади. Себто зробити маємо те, що вже зробили поодинокі українки, які беруть участь у національно-політичному русі та які поки що є серед нашого жіноцтва білими павами».<sup>127</sup>

На вибір жінками членства у тій чи іншій партії істотно впливали рішення партій щодо створення окремих жіночих секцій. В УНДО офіційно відмовилися від такої практики, аргументуючи це політичною невідповідністю жінок. Провід УСРП, наприклад, визнав за доцільне відновити їх діяльність. Було створено Союз українських працюючих жінок «Жіноча громада». Його очолила Іванна Блажкевич, яка ще в 1931 році входила до Головного відділу СУ<sup>128</sup>. Офіційним органом Союзу українських працюючих жінок є «Жіноча громада» з 1931 року стає часопис «Жіночий голос», який виходить у Львові за редакцією Ф. Стахової. Його члени сповідували соціал-демократичні цінності і, відповідно, пропагували ідеї

---

<sup>125</sup> Там само. С. 198

<sup>126</sup> Діло № 272, 7 грудня 1930. С. 1

<sup>127</sup> Нові завдання жіноцтва. *Діло*. 13 серпня 1934 р.

<sup>128</sup> Дядюк М. Політизація діяльності... С. 186



соціалізму<sup>129</sup>. «Жіноча громада» співпрацювала з жіночими громадами емігранток з України, які долучились до мирної співпраці Союзу Українок та Союзу українських працюючих жінок в 1930-их роках<sup>130</sup>. Так, на одному з загальних з'їздів 2-3 квітня 1936 року, провід Союзу Українок зазначив на тому, що кожна жінка, яка одночасно працює в партійній структурі й належить до організації, у межах діяльності жіночої організації повинна забувати про свої політичні переконання і бути тільки українкою, адже «політичність як будова життя в ім'я ідеї є потрібна, як партійність є шкідлива»<sup>131</sup>.

Попри чіткі директиви партії, а також постанови останнього з'їзду Союзу Українок, жіночі секції в деяких місцевостях усе ж були створені, хоча незабаром під тиском Союзу українок їх ліквідували. Надалі учасниці організації вступали до УНДО індивідуально. Ситуація змінилася тільки в 1938 році.

Отже, діяльність Союзу українок розгорталася під впливом ОУН, УСРП, УНДО, Союзу жінок-українок громадської праці на Волині діяв під впливом ВУО<sup>132</sup>. Крім того, політичні відносини серед політично-активного жіноцтва були доволі складними. Репрезентований СУ український рух перебував під загрозою розколу<sup>133</sup>. З часом загострилися до краю і взаємини СУ з УНДО, який виступив за « нормалізацію» відносин з польською державою. З такою політикою вкрай не погоджувались М. Рудницька та О. Шепарович. З цього приводу М. Рудницька зазначала, що польська влада лише використовує факт переговорів із пропагандистською метою – для демонстрації лояльності своєї національної політики на міжнародній арені, натомість не піде на реальні поступки українцям<sup>134</sup>. Внутрішньопартійний конфлікт призвів до того, що 12 жовтня 1935 року, на засіданні ЦК УНДО

<sup>129</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 165

<sup>130</sup> Богачевська-Хомяк М. Дума України... С. 89.

<sup>131</sup> Дядюк М. Політизація діяльності... С. 186

<sup>132</sup> Расвич Т. І. Український жіночий рух на Волині (1921 - 1939 рр.): автореф. дис... канд. іст. Наук. Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2006. С. 13.

<sup>133</sup> Дядюк М. Політизація діяльності... С. 186

<sup>134</sup> Гавришко М. Ставлення представників... С. 88

Рудницьку та Федак-Шепарович було виключено з партії<sup>135</sup>. Однак, цього року Союз Українок розпочав видавництво двотижневика для інтелігенції «Жінка», який виходив впродовж 1935 – 1939 років та часопису для широкого кола жіноцтва «Українка», який друкувався у 1938-1939 роках. Редакторами двотижневика «Жінка» були Олена Федак – Шепарович та Мілена Рудницька. Авторки часопису сприяли поширенню українського жіночого руху, висвітлювали питання захисту прав жінок та висвітлювали процес участі жінок в громадському та політичному житті, формуванні національної свідомості, спілкуванні з молоддю. Окремо варто виділити публікації про видатних українських жінок та їх роль в житті суспільства, що мали сприяти руйнуванню комплексу жіночої меншовартості.<sup>136</sup>

Після виключення з рядів УНДО Рудницької та Федак-Шепарович відносили Союзу українок з цим політичним об'єднанням значно погіршилися. У низці публікацій того часу зазначалося, що «нормалізаційна політика» вплинула також на організоване жіноцтво, яке одразу від неї відмежувалося. Хоча більшість осередків Союзу українок відмовилися від співпраці з УНДО, у 1935-1936 роках спроби перетягти організоване жіноцтво на бік прихильників «нормалізації» тривали. Навіть деякі філії цієї жіночої організації закликали до участі у виборах на засадах цієї партії. Такі факти лідерки товариства розцінювали як підривно діяльність партійців у середовищі жіночої організації.<sup>137</sup> На думку Олени Федак-Шепарович, яку вона оприлюднила у часописі «Жінка» в лютому 1938 року саме поняття «гетто», яке вказує на відокремлення з метою пониження, найкраще описувало сутність явища «жіноча секція» при різних національних інституціях<sup>138</sup>.

---

<sup>135</sup> Дядюк М. Політизація діяльності... С. 187

<sup>136</sup> Десять українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку ХХ ст. до 1939 року. URL: <http://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-schovyvalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/> (дата звернення: 23.09. 2021)

<sup>137</sup> Дядюк М. Політизація діяльності... С. 187

<sup>138</sup> Там само. С. 191

На підставі конфіскованих примірників жіночих періодичних видань, зокрема часопису «Жінка», польська держава висунула звинувачення Союзу українок у втручанні у внутрішню політику держави, пропаганді ненависті до польського суспільства, поширенні гасел націоналізму й сепаратизму. Тому, 6 травня 1938 року на підставі розпорядження Львівського гродського староства діяльність Союзу українок була заборонена. Згідно із документом, який слугував підставою для ліквідації жіночого товариства польською адміністрацією, жіночий союз був політичною організацією, котра діяла на безпартійній національній платформі<sup>139</sup>.

У травні 1938 року на засіданні ЦК УНДО партійці не підтримали таке рішення польського уряду, оскільки вважали, що такі репресивні акти ще більше ускладнюють польсько – українські взаємини, а серед української громадськості формують переконання про систематичний польський наступ на організоване українське національне життя. Часопис «Свобода» у 1938 році висвітлив заборону діяльності Союзу українок як ще один удар по українській справі та продовження польсько-української боротьби. Та найбільше уваги публікація зосередила на аналізі помилок проведуту жіночого товариства, передовсім його голови Мілени Рудницької. Її було звинувачено в тому, що вона не розмежовувала особистих політичних виступів та виступів від імені організації, тим самим ставлячи під удар ціле жіноче товариство<sup>140</sup>.

З ініціативи провідних діячок забороненого Союзу Українок 12 липня 1938 року відбулася довірочна нарада українок, у результаті якої було задекларовано нову жіночу політичну організацію – «Дружина княгині Ольги» (ДКО). Основоположницями виступили К. Мальцька, М. Рудницька, Л. Метельська, О. Шепарович, Є. Тишинська, С. Парфанович, М. Струтинська<sup>141</sup>. Діяльність організація була підтримана з боку митрополита А. Шептицького, який побажав «одинокій політичній організації

---

<sup>139</sup> Там само. С. 189

<sup>140</sup> Там само. С. 193

<sup>141</sup> Там само. С. 193

українського жіноцтва успіху у праці і Божої допомоги у єднанні роз'єднаних»<sup>142</sup>.

Заснування «Дружини княгині Ольги» насамперед викристалізувало потребу суто політичної жіночої організації. Ініціатори створення «Дружини княгині Ольги» підкреслювали, що їхня організація є «політичного типу, сформована на правах політичної партії» і має більші можливості та ширші завдання, ніж громадська організація. Власне такого типу організації мали безпосередньо впливати на національну політику. «Дружина княгині Ольги» задекларувала себе як елітарна організація, яка мала бути «ідеологічною надбудовою українського жіночого руху»<sup>143</sup>. Натомість, Міністерство внутрішніх справ, визнаючи слушність аргументів управи Союзу українок щодо безпідставної заборони товариства, скасувало своє рішення та дозволило відновити статутну діяльність жіночої організації. Відтак нагальним завданням українського жіночого руху після відновлення Союзу Українок стало чітке розмежування компетенції обох організацій<sup>144</sup>.

Провід Дружини княгині Ольги ухвалив одностайне рішення перебрати на себе всю громадсько – політичну діяльність. Це, з одного боку, полегшувало роботу Союзу українок, який за статутом не мав права працювати у політичній сфері, а з іншого - давало змогу українським жінкам впливати на національну політику. Таким чином, обидві жіночі організації мали на меті продемонструвати вияв цілісності українського жіночого руху<sup>145</sup>.

Вже 16 вересня 1938 року М. Рудницька оголосила напрямки української політики в Польщі та розпочала видавництво двотижневик «Громадянка», що відрізнявся своєю політичною спрямованістю. На сторінках «Громадянки» читачки знайомилися з програмними завданнями організації, її ідеями та поглядами на участь жінок у політичному житті,

<sup>142</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 136

<sup>143</sup>Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика... С. 440.

<sup>144</sup>Дяюк М. Політизація діяльності... С. 193

<sup>145</sup>Дяюк М. Український жіночий рух... С. 194.

редактори також друкували доповіді та звернення лідерів «Дружини Княгині Ольги». Значну частину видання займали матеріали про історичні жіночі постаті. Були представлені і художні літературні твори іноземних авторів у перекладі Г. Чикаленко. Головним редактором була Мілена Рудницька, відповідальним редактором – Олена Федак – Шепарович. У 1938-1939 роках виходив також популярний часопис - місячник «Українка», орієнтований на сільське жіноцтво<sup>146</sup>. Жіночі періодичні видання були базою для своїх товариств в контексті організації, ідеології, а також оперативно ознайомлювали своїх членкинь і громадськість у різних куточках Східної Галичини про працю. Щодо засад політики товариства, то до них входили справи національного об'єднання, міжнародна орієнтація та питання «українського чи територіального» патріотизму<sup>147</sup>.

Отже, західноукраїнське жіноцтво, користуючись наданим березневою Конституцією 1921 року правом, намагалося не тільки зайняти рівну позицію з чоловіками, але й відстояти державні інтереси. Так само як український жіночий рух на Галичині, український жіночий рух Волині поступово відходив від аполітичності, закріпленої в статутах жіночих організацій, і перетворювався з громадського в суспільно-політичний, що спричинило посилення тиску адміністративних чиновників<sup>148</sup>. Наслідком стало бойкотування виборів 26 вересня 1938 року діячками ДКО та українськими партіями, зокрема УСРП, УСДП, ФНС<sup>149</sup>. Оперуючи наданим виборчим правом, жіноцтво намагалось максимально посилити свій вплив на суспільне життя, оскільки вони брали участь не лише у виборах до польського парламенту, а й до громадських і міських рад. Наприклад, в травні 1939 року до Об'єднаного комітету м. Львова ввійшли М. Рудницька,

<sup>146</sup>Олійник Н. Жіноча преса в Україні: минуле та сучасність.

URL: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/oliynyk.html> (дата звернення: 27.09.2021)

<sup>147</sup> Дядюк М. Український жіночий рух... С. 194.

<sup>148</sup> Раевич Т. Український жіночий рух... С. 14

<sup>149</sup> Дядюк М. Участь у виборчих компаніях. Українські жінки у горнилі модернізації. Харків, 2017. С. 200

К. Малицька, О.Федак – Шепарович, а також представниці жіночої секції УНДО Є.Макарушка, С.Фіголь та інші.<sup>150</sup>

Варто також зазначити, що впродовж всього міжвоєнного періоду, український жіночий рух у своїх прагненнях сприяти відродженню української держави не обмежувався в своїй діяльності виключно українськими землями, українки прагнули більшого, тому проводили активну роботу для виходу на міжнародну арену.

Український жіночий рух прагнув здобути самостійне членство в Міжнародній жіночій раді (МЖР), оскільки за умови входження до її складу окремою національною радою, українське жіноцтво підкреслило б свою окремішність від Польщі<sup>151</sup>. Так, завдяки українським емігранткам у Лондоні та Парижі на початку 1920 року було створено перші окремі українські комітети – філії в таких європейських центрах як: Лондон, Париж, Відень<sup>152</sup>. У тому ж році в Кам'янці – Подільську розпочала роботу Українська жіноча рада (УЖР). До її складу входили «Український жіночий союз» у Відні, «Союз Українок» м. Тарнова та Львова. Очолювана С. Русовою, УЖР ввійшла до МЖР. Після окупації Кам'янця – Подільського російськими військами УЖР переїжджає до Відня, а її очільниця С. Русова бере активну участь у роботі МЖР<sup>153</sup>. Також, М. Рудницька виносила українські питання на міжнародну арену. Так, лист М. Рудницької від 12 травня 1922 року до МЖР з нагоди з'їзду в Гаазі містить дані про соціально – економічне, політичне становище українців у Другій Речі Посполитій, їхнє культурне життя<sup>154</sup>. Одночасно майбутня голова СУ розкривала основні перешкоди, які чинила польська влада і з якими вело боротьбу організоване жіноцтво. Вона просила МЖР присилати СУ звіти, бюлетені, інструкції, жіночі публікації для підтримки зв'язку з міжнародним жіноцтвом<sup>155</sup>.

<sup>150</sup> Жіноцтво і вибори. *Світ українки*. 1938. Ч.1. С.11.

<sup>151</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 172

<sup>152</sup> Там само. С. 172

<sup>153</sup> Там само. С. 172

<sup>154</sup> Там само. С. 174

<sup>155</sup> Там само. С. 174

Гострота міжнаціональних суперечностей у Другій Речі Посполитій далася взнаки, коли до МЖР у 1924 році приєдналися представниці Польщі. У той час як члени УЖР сповідували державницьку позицію, польки наполягали на їх виключенні з організації, наголошуючи на тому, що членство в ній визначається не національністю, а громадянством. Офіційно українки співпрацювали з МЖР до 1926 року, а згодом брали участь у конгресах ради як почесні гості<sup>156</sup>.

У своїй міжнародній діяльності Союзу Українок вдалося долучитися до діяльності іншої жіночої організації – Міжнародного жіночого союзу (МЖС), який виник у 1902 році у Вашингтоні за ініціативи представниць США, Англії, Данії, Швеції та Норвегії. Метою діяльності МЖС на початку свого існування була боротьба за виборчі права жінок. Після Першої світової війни фокус уваги змістився на забезпечення прав жіноцтва у соціально-економічній, правовій та культурній сферах<sup>157</sup>. Відтак, першим кроком на шляху інтеграції в цю інституцію стала участь представниць СУ у конгресі МЖС в Осло у 1920 році, який був присвячений питанню громадянських прав жінок. У 1922 році у Римі представниці Галичини були прийняті до складу МЖС на правах «вільної нації»<sup>158</sup>. Важливо, що входження українського жіноцтва до складу МЖС відобразило неприйняття ними тих держав, що встановили свій суверенітет на українських етнографічних територіях. На міжнародному жіночому конгресі у Берліні в 1929 році, українки, відстоюючи своє право на участь у таких заходах, заявили про те, що репрезентацію їхніх інтересів у світі намагаються перебрати на себе інші держави, а тобто Польща та СРСР. Саме участь у конференціях, на переконання українського жіноцтва, давала можливість підняти український синьо-жовтий прапор як символ вільного народу<sup>159</sup>. Разом з цим, голова «Союзу Українок» М. Рудницька закликала світову спільноту засуджувати не

---

<sup>156</sup> Там само С. 173

<sup>157</sup> Там само. С. 173

<sup>158</sup> Там само. С. 173

<sup>159</sup> Там само. С. 173

лише економічну дискримінацію, а й національну політику Польщі: її намагання асимілювати дітей – українців у школах, створення штучних перепон у розвитку української культури загалом<sup>160</sup>.

Українки мали постійне представництво в МЖС до 1935 року<sup>161</sup>. Та вже того року члени СУ не змогли взяти участь у міжнародному форумі, що проходив в м. Царгород, оскільки польський уряд відмовився видавати закордонні візи українським делегаткам для участі у Міжнародному Конгресі в Царгороді<sup>162</sup>. Надалі, в 1937 та 1939 роках українське жіноцтво залишалися осторонь організованих Міжнародним жіночим союзом конференцій, що відбулися в Цюриху та Копенгагені. Головними причинами відстороненості українського жіноцтва залишалися перепони з боку польської влади та учасниць – польок які виступали проти участі українок у МЖС, а також бездержавне становище українок, які проживали у Другій Речі Посполитій і не репрезентували конкретну національну державу<sup>163</sup>.

Важливою сторінкою в історії міжнародної діяльності українок є їхня участь у Міжнародній жіночій лізі миру і свободи, яка діяла в країнах Європи, Азії, Австралії та США. Українська секція увійшла до складу цієї організації у 1921 році на конгресі у Відні<sup>164</sup>. Згідно зі статутною програмою української секції Ліги миру і свободи у Львові її цілями були: об'єднувати українських жінок, які принципово виступали проти війни і різних форм гніту, прагнули політичної, економічної і суспільної справедливості шляхом загальної кооперації народів незалежно від національної і релігійної приналежності<sup>165</sup>.

Значний внесок у міжнародну репрезентацію не лише українського жіноцтва, а й українців зробила активна діячка та голову Союзу Українок в

<sup>160</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм... С. 99

<sup>161</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 173

<sup>162</sup> Павлюх М. Український національний ідеал преси Союзу українок (1922–1939): спротив польській владі. *Політикус : наук. журнал*. 2021. № 2. С.143

<sup>163</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 174

<sup>164</sup> Там само. С. 174

<sup>165</sup> Там само. С. 174



1928-1939 роках М. Рудницька. Як речниця Української парламентарної репрезентації вона мала змогу виступати в обороні українського питання в Лондоні, Женеві, Берліні та Римі<sup>166</sup>. Мілена Рудницька була однією з трьох делегатів до Ліги Націй у січні 1931 року, які домагались розгляду порушень Польщею гарантій прав нацменшин, зокрема терору і пацифікації. З доповідями на цю тематику вона виступала у Нижній Палаті парламенту і в Королівському інституті закордонних справ у Великобританії<sup>167</sup>. М. Рудницька протестувала проти штучно зорганізованого голоду в Радянській Україні 1932-1933 років на міжнародній арені<sup>168</sup>. В газеті Діло в своїй статті вона виголосила: «українці знають, що одинокий правильний шлях, це кричати на цілий світ про голод і його причини. А тоді може й світ найде засоби, щоби примусити більшовиків до зміни їх політики супроти України, може й більшовики заперестануть свого жорстокого масового виморювання людей голодом, коли переконаються, що затаїти його перед світом не можна»<sup>169</sup>.

Суцільне винищення українства мобілізувало громадські та політичні сили західноукраїнського суспільства на захист нації. Тому, в липні 1933 року з ініціативи ЦК УНДО у Львові було утворено Громадський комітет рятунку України (ГКРУ), очолений головою УНДО Д. Левицьким. Керівництво ГКРУ здійснював діловий комітет у складі лідерів партії В. Мудрого, З. Пеленського, В. Кузьмовича, о. М. Блозовського, В. Целевича та М. Рудницької. 16-19 вересня 1933 році у Берні відбувся IX Конгрес національних меншин, в якому взяли участь представники 24 національних

<sup>166</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм... С. 104

<sup>167</sup> Гавришко М. Галицькі феміністки 1930-х: Нацистське "Кухня-Церква - Діти" не для нас. *Журнал «Історична правда»*. 2010.  
URL:<https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/> ( дата звернення: 7.09.2021)

<sup>168</sup> Папуга Я. Український громадський комітет рятунку України (УГКРУ). *Енциклопедія історії України: Україна—Українці*. Кн. 2. Інститут історії України. Київ: «Наукова думка», 2019. URL: [http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj\\_gromadskyj\\_komitet\\_rjatunku\\_ukrajiny\\_ugkru](http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj_gromadskyj_komitet_rjatunku_ukrajiny_ugkru) (дата звернення: 22.10.2021)

<sup>169</sup> Рудницька М. Акція рятунку голодної України на міжнародному терені. *Діло*. 7 січня 1934. С. 7.

меншин з 10 європейських країн. Українців Польщі представляли члени УНДО, депутати польського сейму і діячі львівського ГКРУ – М. Рудницька та З. Пеленський<sup>170</sup>. На засіданні конгресу М. Рудницька засудила більшовицьку політику в УСРР, метою якої є «фізичне винищення українського народу»<sup>171</sup>. Від імені українців Польщі та Румунії вона висунула декларацію-протест проти переслідування «червоною Москвою» українського народу в радянській Україні та закликала весь культурний світ до міжнародної організації допомогової акції. У Берні М. Рудницька й З. Пеленський від імені ГКРУ передали президентові Ліги Націй меморіал про голод в Україні, прохаючи розглянути цю справу на засіданні ради Ліги Націй. У меморіалі висловлювалось сподівання, що Ліга Націй вплине на радянський уряд, аби той не чинив перешкод міжнародним гуманітарним організаціям у справі допомоги голодуючим. На X Конгресі національностей 5 вересня 1934 року було прийнято резолюцію, в якій наголошувалося, що у зв'язку зі вступом СРСР до Ліги Націй потрібно домагатися від нього прийняття міжнародної допомоги. Від імені української меншини виступала М. Рудницька. Вона гостро протестувала проти вступу більшовицької держави до Ліги Націй і наголошувала, що її національна політика є яскравим запереченням і порушенням принципів Ліги Націй і за приниження «засісти за одним столом із убивцями»<sup>172</sup>.

Союз Українок успішно протестував проти акції пацифікації у Польщі, зорганізованому згори в 1930 році погроміві українців, між жертвами якого були жінки й діти. У відповідь польки звинувачували їх у відході від жіночих питань і захопленні суто національними проблемами. Так, посли і сенаторки З. Морачевська, М. Яворська, А. Губіцька та інші опублікували відкритий лист у «Gazeta polska» зі звинуваченням М.

<sup>170</sup> Потіха О. Інформування міжнародної спільноти представниками УНДО про голодомор в Україні 1932–1933 рр. Восьмі Богданівські читання: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції: Зб. наук. пр. Черкаси, 2014.

URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/5833> (дата звернення: 11.09.2021)

<sup>171</sup> URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/5833> (дата звернення: 11.09.2021)

<sup>172</sup> URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/5833> (дата звернення: 11.09.2021)

Рудницької у поширенні неправди на міжнародних форумах Ліги Націй, коли на порядок денний виносилися питання пацифікації<sup>173</sup>. Своєю чергою, протести привернули увагу міжнародної спільноти у 1932 році, коли у Львові перебувала заступниця голови секції меншин при «Міжнародній унії приятелів Ліги Націй» пані Бакер ван Боссе<sup>174</sup>. Вона особливо зацікавилася українським питанням під час пацифікації у Східній Галичині<sup>175</sup>. Українська жіноча організація також виступала проти антифеміністичної політики націонал-соціалістичної Німеччини<sup>176</sup>. Мілена Рудницька в листі до активної діячки українського жіночого руху на еміграції Софії Русової від 21 червня 1937 року непокоїлася поширенням ідей антифемінізму у Німеччині, що позбавляло жінок здобутих ними позицій і обмежувало їхні природні і громадянські права<sup>177</sup>. Однак для протестування польська влада не дала дозволу на виїзд офіційній делегації на Міжнародний жіночий конгрес в Цюриху, що відбувся в 1937 році<sup>178</sup>.

Таким чином, Союз українок здобув собі міжнародне визнання і багато зробив для включення українського питання в порядок денний міжнародних форумів у 1920-их і 1930-их роках<sup>179</sup>. А саму історію діяльності Союзу українок можна поділити на дві частини. Поміж 1921 і 1930 роками його праця обмежувалася місцевими економічними та культурними справами. Друга фаза, що тривала від 1931 до 1938 р., зробила рух дуже помітним. Хоч його головною метою все ще залишалося поліпшення економічного та культурного рівня життя українського населення, друга фаза руху вже також охоплювала і політичні прагнення українців у Польщі<sup>180</sup>.

Отже, діяльність СУ базувалася на виключно демократичних принципах, включаючи в свої ряди представниць усіх верств населення.

<sup>173</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 163

<sup>174</sup> Гостина пані Бекер Ван Боссе у Львові. *Свобода*. Ч. 287 Джерсі. 9 грудня 1932

<sup>175</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 175

<sup>176</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм... С. 105

<sup>177</sup> Гавришко М. Галицькі феміністки ...

URL:<https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>\_(дата звернення: 07.09.2021)

<sup>178</sup> Богачевська-Хомяк М. Український фемінізм... С. 105

<sup>179</sup> Там само. С. 105

<sup>180</sup> Там само. С. 99

Марта Богачевська-Хом'як окреслює «Союз Українок», як «унікальну модель громадської організації бездержавного суспільства». У своїй книзі «Білим по білому: Жінки в громадському житті України, 1884 –1939.», аналізуючи діяльність українських жіночих організацій, дослідниця зазначає, що в ній майже не відбилися феміністичні гасла, і це було не випадково, адже фемінізм поширений тільки у демократичних суспільствах, де забезпечено права і свободи людини. Українок же мало обходила безпосередня ліквідація статевого приниження. Вони розглядали як головне поле своєї діяльності боротьбу за національні та соціальні права всього народу і вважали, що здобуття їх забезпечить й жіночу емансипацію<sup>181</sup>.

Окрім СУ, в міжвоєнній Польщі діяли і менш впливові українські жіночі організації. Так, «Союз жінок-українок громадської праці на Волині» хоча і був проурядовим утворенням та не співпрацював з СУ, проте об'єднав частину волинянок, сприяв захисту їхніх прав та забезпеченню участі в громадському житті краю. Іншої позиції в питанні співпраці з СУ дотримувався утворений у рамках УСРП Союз українських працюючих жінок «Жіноча громада», який не виключав можливої співпраці з першою.<sup>182</sup> Говорячи про весь жіночий рух в міжвоєнний період на землях Волині та Галичини, то він характеризувався розбудовою жіночих організацій, активною діяльністю жіноцтва в суспільно-політичній сфері, завдяки чому жінки навчилися вміло використовувати свої виборчі права та напрацювали механізму участі у передвиборчих акціях. Вибори 1928 і 1930 років яскраво засвідчили готовність суспільства прийняти жінок в політиці. Українські жіночі організації, переважно Галичини, прагнули долучитись до виконання національних завдань, посталих перед українцями в міжвоєнній Польщі. В той час як волинянки займалися більшою мірою суспільною діяльністю, пропагування жіночих прав, захист шкільництва, здоров'я та соціальної опіки, що й знайшло підтримку серед більшості жіноцтва і суспільств

<sup>181</sup> Богачевська-Хом'як М. Білим по білому... С. 10

<sup>182</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 153

загалом. Звичайно, така активність не могла здобути схвалення всього суспільства. В цей час були поширені праці Е. Козака, відомого як «Комар» карикатуриста, який в сатиричній формі зображував діяльність жіноцтва<sup>183</sup>. Однак провідні організації цього часу зуміли знайти визнання в міжнародній спільноті, з якою активно проводилася співпраця.

---

<sup>183</sup> Дядюк М. Український жіночий рух... С. 161

## РОЗДІЛ II

### Діяльність польського жіноцтва на теренах Західної України.

На початку ХХ століття жіночий рух у польських землях перейшов на новий етап розвитку, було сформовано нові завдання і цілі, продиктовані змінами в системі міжнародних відносин внаслідок Першої світової війни. Поряд із першочерговими завданнями інституалізації держави, не менш важливими були проблеми соціально – економічного розвитку, створення демократичної системи освіти, ліквідації неграмотності, патріотичного виховання, збереження впливу католицької церкви, боротьби за дотримання прав людини тощо.

Після постановня Другої Речі Посполитої й надання громадянам рівноправ'я незалежно від статі, жінки змогли не лише вступати, а й створювати власні організації, союзи і товариства. Це право їм гарантувалося Конституцією від 17 березня 1921 року. Відповідно до статті 108 визнавалося право громадян на утворення союзів, декларувались рівні можливості незалежно від приналежності до релігійних, мовних чи національних меншин, також право на заснування та розвиток власним коштом благодійних, релігійних і громадських інституцій, шкіл та інших виховних закладів, вільне використання в них рідної мови та виконання релігійних обрядів.<sup>184</sup>

Так, ще у 1913 році у Львові було засновано «Об'єднання польських жіночих християнських товариств» («Zjednoczenia Polskich Chrzescianskich Towarzystw Kobięcych» – ZPCTK). Своєю провідною діяльністю об'єднання мало на меті поширення освіти поміж жіноцтвом, сприяння економічному розвитку держави, створення нових жіночих організацій. Жіноче об'єднання займалося координацією польських жіночих культурно – освітніх та благодійних товариств Східної Галичини<sup>185</sup>. При ZPCTK діяв «Музей

<sup>184</sup> Starzynski S. Konstytucja... S.74-75.

<sup>185</sup> Парнета О. Жіночі організації в Другій Речі Посполитій (1918–1939). *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини.* 2017.

пам'яток заслужених польок», в якому були представлені картини, документи з історії жіночих товариств, мемуари жінок з часів польських повстань 1831 та 1863 років. Виступаючи за Польську державу, жінки доєдналися до оборони м. Львова в 1918 році. Вечері, 18 жовтня того ж року відбулися збори польської громадськості, на яких збори польських жіночих християнських товариств у Ратуші висловили підтримку відновленню польської державності<sup>186</sup>.

Станом на 1934 рік до складу ZPSTK входило 39 жіночих організацій, які діяли як на загальнодержавному просторі, так і на локальному. Дослідниця Ірина Левчук розробила власний поділ жіночих організацій відповідно до ключових напрямів їхньої діяльності :

1. Релігійні («Братство матерів-християнок під покровительством Матері Божої при костьолі святих Петра і Павла ордену єзуїтів», «Католицьке товариство польок», «Католицьке товариство працівниць дамської парафії ім. св. Йозефа», «Конгрегація землянок під покровительством Матері Божої», «Маріанське товариство студенток», «Товариство пань милосердя св. Вінсента і Павла», «Товариство польської жіночої молоді при парафії св. Марії Магдалини під покровительством Матері Божої», «Товариство слуг під покровительством св. Зіти», «Товариство св. Саломеї у Жовкві», «Товариство св. Станіслава Косткі Опіка над підмайстрами»).

2. Опікунські («Комітет допомоги інтелігенції», «Охорона дитини», «Відродження», «Опіка над молодими дівчатами»).

3. Професійні («Гурток студенток вищих навчальних закладів», польський професійний союз католицьких працівниць «Dzwignia», товариство поштових працівниць «Ognisko», «Товариство молодих землевласниць», «Товариство господарського навчання жінок», «Товариство сприяння жіночого промислу», «Товариство польських артисток»,

---

Вип. 20. С.205

<sup>186</sup> Кісь Н. Жовтень 1918 року у Львові. Інтерактивний Львів.

URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/events/october-1918-in-lviv/> (дата звернення 02.04.2021)

«Товариство учительок», «Товариство польських державних працівниць», «Товариство кіл малопольських землевласниць у Львові», «Товариство лікарських колоній»)<sup>187</sup>.

У Львові діяла добродійна організація «Благодійне товариство жінок ім. св. Вікентія». У звіті за друге півріччя 1929 році воно подає інформацію про 166 постійних членкинь, які опікуються 115 родинами. Жіноча добродійна організація відкрила у Львові громадську їдальню, яка щоденно видавала близько 600 обідів, з них – 65 безплатних для незаможних людей. За рік сума безкоштовних обідів сягала 7 588 злотих. При товаристві також діяла і лікарська секція, яка надавала бідним і хворим медичну, матеріальну та духовну допомогу<sup>188</sup>.

Окрім «Благодійного товариство жінок ім. св. Вікентія» до 1928 року діяло ще одне польське товариство, також суто благодійницького спрямування під назвою «Хліб дітям». Однак, учасниками організації могли бути не лише жінки, а й чоловіки. Провід товариства знаходився у Варшаві, а філії діяли у Вільно та на західноукраїнських землях, зокрема у Львові<sup>189</sup>. Зі звітів про діяльність товариства «Хліб дітям» у Львівському воєводстві за 1927 рік стає відомо, що головна робота товариство зосереджувалася на допомозі дитячим навчально – виховним закладам. Відомо, що за цей рік було видано 7 195 злотих, з них: 650 злотих – закладу для глухонімих, 900 злотих – для дитячого притулку св. Антонія, 400 злотих – притулку ім св. Йозефа та 800 злотих – сиротинцю<sup>190</sup>.

Отже, таку значну кількість жіночих релігійних та благодійних організацій можна пояснити тим, що до початку ХХ століття на польських землях під владою Габсбургів організаційна діяльність жіноцтва могла бути пов'язана лише з таким вектором роботи<sup>191</sup>. Та все ж в цей час виникають і

<sup>187</sup>Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 109.

<sup>188</sup> Там само. С.195

<sup>189</sup> Там само. С.195

<sup>190</sup> Там само. С. 197

<sup>191</sup> Там само. С. 110



інші жіночі організації: «Національна організація жінок», «Союз громадянської праці жінок», «Організація підготовки жінок до захисту батьківщини», «Гурток польок», «Польська ліга жінок за мир і свободу», «Польське товариство жінок з вищою освітою», «Об'єднання польських жіночих християнських товариств»<sup>192</sup>.

Товариство «Polskie stowarzyszenie kobiet z wyższym wykształceniem» («Польське товариство жінок з вищою освітою» - PSKWW) утворилося завдяки контактам польського жіноцтва з представницями «Міжнародної федерації жінок з університетською освітою» («International Federation of University Women»), що постала у Лондоні в 1919 році. В 1924 році ця жіноча міжнародна організація вже нараховувала близько 20 товариств по всьому світі<sup>193</sup>. В свою чергу, PSKWW свої перші відділи відкрила у Кракові (голова – С. Татаровна) та Варшаві (голова – К. Поняковська). Наступні відділи з'являються у Львові у 1926 році, Познані та Бидгощі у 1927 році, Лодзі та Вільно у 1929 році, Калиші в 1931 році, Вадовіце з 1932 року, Катовіце від 1934 року, у Любліні з 1935 року, Закопаному і Бресті над Бугом діють з 1936 року<sup>194</sup>.

Своїми головними цілями PSKWW ставив: зорганізувати польське жіноцтво з вищою освітою задля захисту їхніх корпоративних інтересів, сприяти науковій праці як в Польщі, так і за кордоном, допомагати з працевлаштуванням за фахом. Вони були визначені учасницями першого з'їзду «Польського товариства жінок з вищою освітою», який відбувся 3 травня 1926 року та зазначені в Статуті 1935 року<sup>195</sup>.

<sup>192</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 108

<sup>193</sup> Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem: Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższem Wykształceniem w latach 1926-1936. Warszawa: Druk. B-ci Drapczyńskich; nakł. Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższem Wykształceniem, 1936. (pol.) S.9

<sup>194</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 119

<sup>195</sup> Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem: *Statut Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższem Wykształceniem*. Warszawa: 1935.

URL: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416157/display/Default> (дата звернення 02.04.2021) S.13

На західноукраїнських землях діяла львівська філія жіночого товариства, яка розпочала свою діяльність в 1926 році за організацією Яніни Синєвської. Станом на 1927 рік до неї входили 80 членкиньок. Проте, управління філії завжди прагнуло збільшити кількість учасниць, які б активно боролися проти байдужих настроїв серед польського жіноцтва. Крім того, філія також не стояла осторонь від допомоги жіноцтву в науковій роботі. До прикладу, відділок підтримав постанову про створення стипендії для сприяння в науковій роботі. Для цього кожного місяця відкладалось по 20 злотих щомісячно<sup>196</sup>. А також опікувався молодшою школою приватної жіночої гімназії ім. Словацького, яка була придбана жіночим товариством в 1934 році<sup>197</sup>.

Активною практикою товариства було проведення з'їздів. Вони, звичай, складались з організаційних питань, звітів про роботу окремих департаментів, головної ради, комітету з міжнародних питань, також проводилась пропагандистська робота через читання лекцій та доповідей пов'язаних з жіночими проблемами. До участі долучались не лише учасниці товариства, а й запрошені гості. Вони скликалися в різних центрах, щоб встановити більш тісний та безпосередній контакт з відомствами. Всього за період 1926-1936 років. таких зустрічей було проведено 9. Так, в 1932 році 5-ий з'їзд був зорганізований у Львові на якому були присутні делегати з усієї Польщі<sup>198</sup>.

Учасниці PSKWW співпрацювали з іншими жіночими організаціями. Найвідомішою з-поміж них була NOK – «Narodowa Organizacja Kobiet» («Національна організація жінок») <sup>199</sup>.

<sup>196</sup> Id. URL <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416158/display/Default> s.54-55 (дата звернення 03.04.2021)

<sup>197</sup> Id. URL: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416158/display/Default> .S.55 (дата звернення 03.04.2021)

<sup>198</sup> Id. URL: <https://crispa.uw.edu.pl/object/files/416158/display/Default> S.20 (дата звернення 03.04.2021)

<sup>199</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 119

Ця жіноча організація веде свій початок від 1918 року, коли постала «Narodowa Organizacja Wyborcza Kobiet» («Національна виборча організація жінок» – NOWK), яка увійшла до складу «Центрального національного виборчого комітету», створеного Національно-демократичною партією. Наступного року NOWK трансформувалася в NOK<sup>200</sup>. Незабаром, 7 травня 1919 року Міністерством внутрішніх справ Польщі було затверджено статут організації, згідно з яким учасницею організації могла бути кожна полька, християнка, вірна гаслу «Бог і Вітчизна»<sup>201</sup>. Трохи згодом, Статут 1919 року було змінено на новий від 30 червня 1921 року. Цілі товариства не зазнали трансформації<sup>202</sup>. «Національна організація жінок» визначила такі цілі своєї діяльності: національно-політична просвіта польських жінок і залучення громадськості до організаційної діяльності, розвиток культури і покращення економічного становища країни на засадах правдивої демократичної організації, відстоювання рівноправності жінок, сприяння проведенню польської внутрішньої та зовнішньої політики на засадах християнства<sup>203</sup>.

Важливою особливістю NOK було обстоювання збереження впливу католицької церкви у суспільстві, зміцнення відродженої Польщі, популяризація культури і традицій її титульної нації<sup>204</sup>. Організація також не хтувала освітньою та благодійницькою діяльністю. Так, 22 березня 1925 року зусиллями учасниць відділу NOK у м. Рівне було проведено акцію «Хліб – голодним дітям», в ході якої вдалося зібрати 742 злотих і 28 грошів на допомогу дітям<sup>205</sup>.

Важливо, що представниці NOK у своїх політичних поглядах схилялися до підтримки Р. Дмовського. На думку І. Левчук така

<sup>200</sup> Mysiakowska-Muszyńska J. «W imię Boga i Ojczyzny!» Działalność społeczno-polityczna Narodowej Organizacji Kobiet 1919–1939 – wybrane zagadnienia. *Dzieje Najnowsze. Rocznik XLVII*. Warszawa. 2015. № 3. S. 25–48. S. 31

<sup>201</sup> Statut Stowarzyszenia «Narodowa Organizacja Kobiet». Warszawa, 1919. S.1

<sup>202</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 120; Statut Stowarzyszenia: Narodowa Organizacja Kobiet. 30 VI 1921 r.

<sup>203</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 120

<sup>204</sup> Там само. С. 120

<sup>205</sup> Там само. С. 195

прихильність жінок, це певний парадокс, оскільки останній не виявляв симпатії до емансипації жінок. За словами Р. Дмовського, «освічена жінка – це абсурд, а заробіткова праця жінок – це аномалія»<sup>206</sup>. Відділи НОК функціонували по всій території Другої Речі Посполитої<sup>207</sup>.

Помітну роль серед польських жіночих організацій відігравав «Союз громадської праці жінок» («Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet» – ZPOK), яка стала найбільшою просоціальною жіночою організацією, оскільки налічувала 31 тисячу учасниць у 1930 році, у 1933 році - 37 тисяч і 51 тисячу у другій половині 1930-х років<sup>208</sup>. Жіноча організація розпочала свою діяльність у Варшаві після травневого перевороту 1926 року і приходу до влади Ю. Пілсудського<sup>209</sup>. До березня 1928 року він був відомий як «Демократичний виборчий комітет польських жінок», очолюваний Зоф'єю Морчевською. Крім неї, керівні посади займали також З. Дашинська – Галінська, Б. Длуська, Г. Ярошевичова і В. Твардова<sup>210</sup>. Своєю метою ZPOK проголошував поширення принципу рівноправ'я жінок та чоловіків у суспільно – політичному житті та виступав за надання можливості жінкам обіймати посади в органах державної влади<sup>211</sup>. Головним програмним документом «Союзу громадської праці жінок» був Статут від 25 травня 1928 року, затверджений у Варшаві. В ньому було виміщено головні положення жіночої організації та окреслено завдання, зокрема: відродження могутності Польщі, демократизація суспільно – політичного життя, забезпечення впливу жінок. Способи реалізації поставлених цілей, як і у випадку більшості жіночих організацій, полягали у створенні опікунських будинків для жінок та дітей, відкритті клубів, читалень, дитячих садочків, видавництві праць,

<sup>206</sup> Mysiakowska-Muszyńska J. «W imię Boga i Ojczyzny!» ... S. 31

<sup>207</sup> Dziesięciolecie pracy Narodowej Organizacji Kobiet w Łodzi. Łódź, 1928. S. 4

<sup>208</sup> Dufnat, J. Obóz rządzący w Polsce w latach 1926-1939 a aktywizacja kobiet. Polska Akademia Nauk. Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla. Warszawa. 2014. S. 295

<sup>209</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 112

<sup>210</sup> Piwowarczyk M. Polska Działania Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet na rzecz pomocy rodzinie. *Wychowanie w Rodzinie*. Т. VII. 2013. S. 261

<sup>211</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 111

присвячених жіночим справам, та іншої друкованої продукції<sup>212</sup>. «Союз громадської праці жінок» популяризував свої ідеали через друковане видання «Praca Obywatelska», що виходив двічі на місяць упродовж 1928-1939 років і тижневик «Prosta Droga», котрий видавався впродовж 1930 - 1939 років<sup>213</sup>.

На з'їзді у Вільно 17 травня 1929 року, в присутності голови варшавського ZPOK – З. Морачевської ухвалено важливу резолюцію. В резолюції, окрім головних завдань жіночої організації, йшлося про участь у ньому представниць інших національних меншин. Зокрема, наголошувалося на польсько– білоруському порозумінні, заснованому на взаємоповазі до національно–культурних потреб двох народів<sup>214</sup>.

Невдовзі, після створення польське жіноче товариство стало одним із найпопулярніших та наймасовіших у Другій Речі Посполитій. Показником цього є кількість членів союзу: вже в 1930 році ZPOK налічував 30 тисяч учасниць<sup>215</sup>. Упродовж свого існування ZPOK створив широку мережу філій та відділів у різних регіонах, зокрема, на західноукраїнських землях. Щонайменше по одному відділу ZPOK діяло в кожному з 11 повітів Волинського воєводства. Головну увагу його члени приділяли допомозі малозабезпеченим сім'ям, дітям –сиротам. У кожному повіті відкривались безкоштовні їдальні, дитячі садки. Кошти на дані цілі збирали на благодійних концертах і творчих вечорах. Згідно з оцінкою органів влади, станом на 1934 рік ZPOK став найважливішим у воєводстві у порівнянні з іншими жіночими організаціями<sup>216</sup>. Станом на 1938 рік у м. Дубно діяло 4 осередки жіночої організації, в Горохові – 2, Кременці – 4, Костополі – 4, Ковелі – 13, Любомлі – 3, Луцьку – 4, Рівному – 2, Сарнах – 4, Здолбунові – 7, Володимирі – 7<sup>217</sup>.

Одним з перших відділів жіночого об'єднання було створено у Луцьку. Очільницею філії стала Юлія Юзевська. Членами ZPOK у центрі

<sup>212</sup> Statut "Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet". Warszawa: Druk. Nowoczesna. 1928 r.

<sup>213</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 111

<sup>214</sup> Там само. С. 115

<sup>215</sup> Там само. С. 112

<sup>216</sup> Там само. С. 113

<sup>217</sup> Там само. С. 113

Волинського воєводства були здебільшого представниці міської інтелігенції та заможні селянки, загальною кількістю до 100 учасниць<sup>218</sup>. Статут відділу ZPOK у Луцьку, затверджений у 1931 році, зазначав на здійсненні цілей та завдань організації через використання не лише через друковану продукцію, відкриття читалень та опікунських будинків, але й через створення культурних установ (театрів, організація хорів) та боротьбу з алкоголізмом і проституцією. Засобом досягнення поставленої мети трактувалося створення безалкогольних кафе, заснування чайних, відкриття клінік психологічної допомоги. Отже, в місцевому товаристві виникло розуміння надання не лише матеріальної допомоги суспільству, а й психологічної та духовної підтримки, піклування про фізичне здоров'я волинян<sup>219</sup>.

Учасниці ZPOK виявляли значну активність в реалізації цілей товариства. Це підтверджується здобутками діяльності об'єднання. Так, у 1936 році у Дубнівському повіті відкрито музичні курси для молоді. У Горохівському повіті постав дошкільний заклад для 150 дітей, найбільшим з них надано 30 комплектів зимового одягу. Понад сотні дітей надано теплий одяг та предмети першої необхідності в Здолбунівському повіті. У Володимирському повіті організовано курси крою та шиття для жінок і дитячий садочок для 40 малюків<sup>220</sup>. Крім того, впродовж 1933 року завдяки роботі секції Опіки над дітьми, очолюваною дружиною волинського воєводи – Юлією Юзевською, «Громадського об'єднання працюючих жінок» допомогу надано 18 тисячам дітей. Безкоштовні кухні для дітей видали 17363 обідів у Луцьку, 15330 – в Кременці, 18543 – у Дубно, 14400 – у Володимирі та інших містечках<sup>221</sup>.

<sup>218</sup> Там само. С. 112

<sup>219</sup> Левчук І. Вектори громадсько-політичної діяльності на західноукраїнських землях у міжвоєнний період «Громадського об'єднання працюючих жінок». *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Випуск 25. Рівне: О. Зень. 2014. С. 49

<sup>220</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій.... С. 196

<sup>221</sup> Там само. С. 197

Піклувалось товариство і про сільських жителів Волині: організовувались лікувально – профілактичні акції в сільській місцевості, читались лекції для жінок (тематика – піклування за дітьми та хворими, профілактика захворювань). Проводились кількадевні курси гігієни. Відбувалися і культурні заходи: театральні вистави, концерти, зокрема, у грудні 1933 року в с. Маневичі Луцького повіту на прохання відділу ZPOK виступила примадонна варшавської опери – Ванда Вермінська. Різного роду соціальні проекти сприяли популяризації ідей, сповідуваних жіночою організацією. Станом на вересень 1933 року союз налічував 812 відділів, нерахуючи 180 сілезьких груп, об'єднаних у «Товариство польок в Катовіцах»), які діяли в Другій Речі Посполитій. А його представниці на початку 1930-х років ZPOK брали участь у виборах до місцевих рад у Познанському, Поморському та Станіславівському воєводствах<sup>222</sup>.

Через суспільно – політичні процеси у 1933 році у варшавському ZPOK відбувся розкол. Причинами стало неприйняттям частиною членів союзу антидемократичної політики влади. Наслідком стала боротьба між З. Морачевською та М. Яворською за посаду голови союзу. З. Морачевська очолила опозицію тодішній владі та разом з одностудіями залишила організацію. Як засновниця ZPOK на останньому своєму виступі вона наголошувала на тому, що організація мала бути «школою демократії» і не може стати інструментом політики уряду. «Я завжди стоятиму за свободу совісті і переконань як найціннішого скарбу вільного громадянина у відродженій Польщі»<sup>223</sup>. Інші членкині, хто залишився в товаристві, підтримували політику влади, яка з прийняттям нової конституції Польщі у квітні 1935 року стала авторитарно – президентською державою<sup>224</sup>.

Згодом, у вересні 1934 року пройшов надзвичайний з'їзд, на якому було прийнято «Ідейну декларацію» та конкретизовано основні завдання організації. Зокрема проголошувалося, що «Як організація, яка виросла з ідеї

---

<sup>222</sup> Там само. С. 112

<sup>223</sup> Там само. С. 116

<sup>224</sup> Там само. С. 116

боротьби за незалежність, ставить своє гасло «Держава понад усе»<sup>225</sup> та послуговується виключно ідеями державотворення Ю. Пілсудського<sup>226</sup>. Учасниці організації проводили лекції та семінари на суспільно – політичну тематику, прагнули сприяти реалізації владного задуму щодо формування громадянськості національних меншин, зокрема – українців. Наприклад, представниці об'єднання, 10 листопада 1936 року організували надзвичайне зібрання з нагоди святкування 18-ої річниці незалежності Польщі в м. Сарни, Рівненського повіту<sup>227</sup>. Свідченням глибоких національно – патріотичних почуттів учасниць ZPOK на Волині стала участь 50-ти делегаток у Віленських урочистостях, пов'язаних із похованням серця маршалка Ю. Пілсудського і праху його матері у Вільно<sup>228</sup>.

«Ідейна декларація» також проголошувала свободу віросповідання та позитивне ставлення ZPOK до національних меншин<sup>229</sup>. Такі голосні заяви відбулося в той час, коли декларації влади нерідко розходилися з суспільною практикою<sup>230</sup>. У своїх членів, відповідно до установ «Ідейної декларації» ZPOK плекатиме в своїх членів такі якості, як абсолютна правдивість, відвага, почуття особистої та колективної відповідальності, шанування людської гідності<sup>231</sup>. Реалізацію прав жінок організація вбачала у формуванні в суспільстві розуміння їх можливостей працювати за фахом та в органах влади<sup>232</sup>. Останній пункт «Ідейної декларації» проголошував: ZPOK спрямовує зусилля своїх членів на те, щоб забезпечити краще життя прийдешнім поколінням<sup>233</sup>.

<sup>225</sup> Deklaracja ideowa przyjęta w dn. 30.IX 1934 r. przez Nadzwyczajny Walny Zjazd Delegatek Z.P.O.K. 1934. Warszawa : W. Maślankiewicz i F. Jabczyński. S.1

<sup>226</sup> Id. S.2

<sup>227</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 197

<sup>228</sup> Там само. С. 197

<sup>229</sup> Deklaracja ideowa... S.2

<sup>230</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 117

<sup>231</sup> Deklaracja ideowa... S. 3

<sup>232</sup> Id. S. 3

<sup>233</sup> Id. S. 4



Для реалізації задекларованих завдань, ZPOK реалізовував численні акції, наприклад, благодійницька діяльність, яка здійснювалася за підтримки польської влади. На початку 1933 року об'єднання жінок провело низку акцій матеріальної допомоги найбільш бідним жителям Волині, забезпечило їх теплими речами, створило табори для дітей на час зимових канікул. Такі акції проводилися і в інших воєводствах Польщі. Були відкриті притулки для дітей у Тернополі, Луцьку та Лодзі<sup>234</sup>. Кошти, які отримували «Союз громадської праці жінок», надходили з різних джерел. До прикладу, на початку 1934 року організація отримала 232 112 злотих. З них 151 995 злотих – це державні субсидії, 6 000 злотих – пожертви, 19 000 злотих – несталі доходи, 7 000 злотих – членські внески. Також прибуток надходив від прочитання лекцій та проведення курсів<sup>235</sup>. Таким чином, ZPOK мав змогу виконувати поставлені перед собою завдання здебільшого саме завдяки державній підтримці<sup>236</sup>.

«Союз громадської праці жінок» за час свого існування не залишався осторонь світового жіночого руху. Вже від початку своєї діяльності, у 1929 році, в організації було утворено відділ закордонних справ. Впродовж 1929-1934 років його очолювала А. Германова, а з 1937 року – Вроблєвська, у 1938 році – Г. Ярошевічова<sup>237</sup>. Головними його завданнями було інформувати членкинь про закордонний жіночий рух та вибудовувати співпрацю ZPOK із міжнародними жіночими організаціями<sup>238</sup>. Вже в травні цього ж року, ZPOK увійшов до складу Міжнародного жіночого союзу – організації, яка своєю головною метою визначала поглиблення впливу жінок на публічне життя держав, громадянками яких вони були<sup>239</sup>. На думку І. Левчук те, що українки здобули членство в цій організації кількома роками раніше, не пройшло повз увагу польок і тому надалі цей факт використовувався

<sup>234</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С.117

<sup>235</sup> Там само. С.118

<sup>236</sup> Там само. С. 118

<sup>237</sup> Там само. С. 175

<sup>238</sup> Там само. С. 175

<sup>239</sup> Там само. С. 175

представницями титульної нації Польщі як своєрідний каталізатор для активізації участі польських жінок у міжнародному русі<sup>240</sup>. Так, вже у 1930 році учасниці ZPOK зажадали мати свою представницю у польській делегації на кодифікаційній конференції Ліги Націй. Тоді ж польки надіслали прохання до міністра соціальної опіки щодо постійного представництва своєї делегатки Є. Васневської на сесіях Бюро міжнародної праці. Остання ініціатива отримала схвалення з боку уряду<sup>241</sup>. В 1931 році представниця ZPOK – А. Парадовська-Шелаговська увійшла до складу польської делегації на сесії Ліги Націй. Відтоді до складу польської делегації в найавторитетнішій у той час міжнародній організації завжди входила жінка. Власне, таку лояльність з боку центральної влади І Левчук пояснює тим, що ZPOK підтримував внутрішньополітичний курс Ю. Пілсудського та ініціативи уряду<sup>242</sup>. Також, ZPOK увійшла до Міжнародної організації праці – спеціалізованої установи Ліги Націй, що заснована 1919 році з метою підтримки міжнародного співробітництва у справі забезпечення миру в усьому світі й зменшення соціальної несправедливості шляхом покращення умов праці<sup>243</sup>.

З початком Другої світової війни «Громадське об'єднання працюючих жінок» припинило своє існування. Однією з останніх акцій, проведених цим об'єднанням, була допомога польським солдатам. 17 серпня 1939 року з ініціативи ZPOK у Луцьку відбулося зібрання для обговорення питання надання допомоги Луцькому воєнному гарнізону. З цією метою було ухвалено збір коштів. Здійснивши цю акцію в співпраці з організаціями і товариствами поляків, що діяли в Луцьку, тамтешньому гарнізону 19 серпня 1939 року передано 40 тисяч сигарет<sup>244</sup>.

За час свого існування ZPOK співпрацював з іншими організаціями, зокрема з «Товариство жінок з вищою освітою» (PSKWW). Незважаючи на

---

<sup>240</sup> Там само. С. 176

<sup>241</sup> Там само. С. 176

<sup>242</sup> Там само. С. 176

<sup>243</sup> Там само. С. 177

<sup>244</sup> Левчук І. Вектори громадсько-політичної діяльності... С. 49

те, що цілі цих двох товариств частково відрізнялися, «Товариство жінок з вищою освітою» актуалізувало завдання врегулювання жіночих питань, а ZPOK наголошував на імперативі служінню державі, їхня співпраця пояснювалася спільністю поглядів членкинь двох організацій на актуальні для суспільства проблеми<sup>245</sup>. Також представниці обох організацій брали участь у конференції в Гаазі у 1930 році, яка була організована спільно МЖР і МЖС. На її порядку денному стояло наступне питання: «Жінка, заміжня чи ні, має таке ж, як і чоловік, право добровільної зміни громадянства»<sup>246</sup>.

Фактично, ще однією організацією, яка діяла в співпраці зі ZPOK був «Союз соціальної праці жінок» («Związek Pracy Społecznej Kobiet» – ZPSK), діяльність якого офіційно була зареєстрована у Вільно в 1928 році. У статуті ZPSK йшлося про необхідність пробудження зацікавлення жінок суспільно – політичними справами. Так, 6 червня 1934 року до міського старости надійшло офіційне звернення про реєстрацію ZPSK від імені його творців – К. Арнольд, Е. Германової та Г. Воглової. У своєму програмному документі членкині ZPSK вказали, що головним їх завданням є усвідомлення жінками громадянських обов'язків та прав. З-поміж інших завдань було визначено сприяти культурному та фізичному розвитку членів організації, піклуватися про дітей та захищати права працюючих жінок<sup>247</sup>. Однак, від початку створення ZPOK на Віленщині 17 травня 1929 року, ухвалив, що його віленський осередок перетвориться у воєводський ZPOK. Це стало можливим завдяки схожим завданням, які сповідували дві організації, та аналогічним методам їхньої діяльності<sup>248</sup>.

Відділ ZPSK діяв у Станіславі. Організація дбала про забезпечення освітніх, господарських та культурних потреб жінок. Реалізовував свої завдання «Союз соціальної праці жінок» через створення читалень та бібліотек для жінок, проведення тематичних лекцій, відкриття центрів

<sup>245</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 118

<sup>246</sup> Там само. С. 176

<sup>247</sup> Там само. С. 115

<sup>248</sup> Там само. С. 114

надання медичної та юридичної допомоги, заснування літніх таборів для дітей. Союз здобував гроші із членських внесків, пожертв меценатів та коштів, отриманих від благодійних заходів, які організували членкині ZPSK<sup>249</sup>. «Союз громадської праці жінок» здійснював різновекторну діяльність, основну увагу він приділяв матеріальній допомозі та духовній опіці населення.<sup>250</sup> І хоча «Союз соціальної праці жінок» у Станіславові не міг конкурувати за своїм значенням і масштабами діяльності із ZPOK, але він, на відміну від Віленського, продовжував діяти як окрема жіноча організація<sup>251</sup>.

Польське жіноцтво вважало військову підготовку та підтримку солдатів і їх сімей одним із головних завдань відродженої Другої Речі Посполитої як передумови збереження державної незалежності та забезпечення її розвитку. Такі ідеї сповідували учасниці патріотично-громадського жіночого товариства «Родина військова» («Rodzina Wojskowa»). Його було створено з ініціативи дружин польських офіцерів, які 22 січня 1925 році зібралися в домі Юлії і Казимира Світальських у Варшаві, де обговорили майбутній формат організації. Було вирішено, що учасницями «Родини військової» мають бути дружини як діючих військових, так і мобілізованих. Уже 3 лютого того ж року в присутності 300 представниць військового середовища і за участі Ю. Пілсудського у польській столиці було офіційно зареєстровано організацію<sup>252</sup>. Організація була покликана допомагати сім'ям військових, піклуватися про освіту їхніх дітей та сприяти фаховому навчанню дружин, щоб забезпечувати сім'ю<sup>253</sup>.

Хоча спектр діяльності товариства охоплював і цивільні справи, та все ж головним його завданням була підготовка жінок до оборони держави.

У 1930-х роках кількість осередків та учасниць товариства збільшувалася в залежності від загострення міжнародної ситуації. Зокрема, загрози зі сторони

---

<sup>249</sup> Там само. С. 115

<sup>250</sup> Там само. С. 115

<sup>251</sup> Там само. С. 115

<sup>252</sup> Там само. С. 121

<sup>253</sup> Там само. С. 121

Німеччини. У 1934 році «Родина військова» мала в Польщі 120 осередків, а її учасницями було понад 15 тис. жінок<sup>254</sup>. У 1938 році в країні діяло 162 осередки, а в 1939 році – 187. Всього учасницями організації було близько 24 тисяч жінок<sup>255</sup>. У Львові осередок, який випускав щомісячник «Rodzina Wojskowa: miesięcznik Lwowskiego Okręgu "Rodziny Wojskowej» впродовж 1932-1936 років<sup>256</sup>.

Під час літніх канікул 1937 року львівський осередок "RW" zorganizував за власні кошти 5-тижневий денний табір для 98-ми дітей у м. Бар для дітей віком 4-11 років. Їх було розділено на дві групи: дівчаток та хлопчиків. Програма заходів включала бесіди, гімнастику, ігри, екскурсії та підготовку до недільних вистав. Проводилися недільні багаття недільні багаття, організовані на зразок скаутських таборів, що наближувало місцеву громаду до армії. В листі, надісланому до Ради гуртка, було написано: "Ми заявляємо, що денний табір зробив багато в харчуванні наших дітей під час збирання врожаю, зокрема доклався до розвитку та закріплення польського духу»<sup>257</sup>.

Жіночою організацією суто військового спрямування була «Ochotnicza Legja Kobiet» («Добровільний жіночий легіон» – OLK). Він постав з жіночого відділу «Народної жіночої поліції» у Львові<sup>258</sup>. У 1918 році членкині організації брали участь у боях за Львів, а також здійснювали чергування в місті, укладали списки чоловіків, 2ольське «Об'єднання слов'янських жінок» входило до складу «Всеслов'янського союзу жінок»<sup>259</sup>.

Отже, таке різнобарв'я польських жіночих організацій, союзів та товариств свідчить про те, що жіноцтво з числа представниць титульної нації

<sup>254</sup> Там само. С. 121

<sup>255</sup> Там само. С. 121

<sup>256</sup> Rodzina Wojskowa : miesięcznik Lwowskiego Okręgu "Rodziny Wojskowej". nr 23. luty 1935

<sup>257</sup> Chmiel, A. Turystyka wypoczynkowa i wędrowna w działalności Stowarzyszenia "Rodzina Wojskowa" w latach 1925-1939. Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. S. 248

<sup>258</sup> Ochotnicza Legja Kobiet. Szkic historyczna. Lwów, 1921. S. 15

<sup>259</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 125

Другої Речі Посполитої прагнуло повною мірою скористатися правами, наданими у 1918 році<sup>260</sup>. Жінки гуртувались навколо власних інтересів, від релігійних до політичних. Головною метою стало підтримка один одної, розв'язання жіночих проблем, захист їхніх прав, оборона національних інтересів. Свою діяльність вони проводили через благодійницьку роботу, культурну та політичну діяльність. Не стояли осторонь від військового захисту інтересів держави, про що свідчить створення жіночих парамілітарних товариств, а також участь в обороні м. Львова. Особливо помітну роль з-поміж них у громадсько-політичному житті відігравали дві інституції: ZPOK який, на відміну від багатьох інших структур, що були створені польками, наголошував на завданнях сприяння жінок відродженню могутності держави, демократизації її суспільно-політичного життя та NOK<sup>261</sup>. Таким чином, польське жіноцтво проявило себе у всіх сферах суспільного життя. Каталізатором його активності були як патріотичні, так і феміністичні ідеї<sup>262</sup>.

---

<sup>260</sup> Там само. С. 125

<sup>261</sup> Там само. С. 152

<sup>262</sup> Там само. С. 126

## РОЗДІЛ ІІІ

### Особливості єврейського жіночого руху

Відповідно до Малого Версальського трактату або «Договору про національні меншини» від 28 червня 1919 року, національним меншинам гарантувалися політичні та громадянські права, а також право організувати на територіях населених національними меншинами, широке територіальне, національне та господарське самоврядування. Відповідно, окремими статтями визначалися права євреїв. Так, у лютому 1919 року був виданий Декрет Начальника держави, в якому окреслювалися компетенції єврейських гмін та визнання їх державними інституціями<sup>263</sup>. Також, статтю 11-ю гарантувалося дотримання євреями приписів юдаїзму, зокрема – святкуванню суботи, а тобто – шабату. Трактат також передбачав: «Жиди не будуть примушені до виконання яких-небудь функцій, які є порушенням шабату, а їх правна здібність не буде підлягати обмеженню через те, коли відмовляться ставитись в суді або виконувати якесь правне ділання в день шабату»<sup>264</sup>. Однак ці положення не звільняли євреїв, як і інших громадян Польщі, від виконання Їдержави. Одночасно Польща зобов'язалася не проводити виборчих кампаній у суботні дні<sup>265</sup>.

Березнева Конституція 1921 року надала право громадянам на утворення союзів, декларувала рівні можливості громадян, що належали до релігійних, мовних чи національних меншин, на заснування та розвиток власним коштом благодійних, релігійних і громадських інституцій, шкіл та інших виховних закладів, вільне використання в них рідної мови та виконання релігійних обрядів<sup>266</sup>.

---

<sup>263</sup> Турчак В. Історико-правові засади становища Національних меншин у другій речі посполитій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. Юридична*. Вип 2. 2011. С. 57.

<sup>264</sup> Гон М. Забезпечення прав етнічних меншин...С. 256

<sup>265</sup> Там само. С. 256

У період між двома світовими війнами єврейська громада Львова була найбільшою у Західній Україні і єврейське населення міста продовжувало збільшуватися. Так, у 1921 році у Львові проживало 77 000 євреїв, які становили 35% усього населення, у 1939 році єврейське населення нараховувало 110 000 осіб, тобто 33% від усього населення<sup>267</sup>. Загалом, 1920-ті роки були важливими в історії євреїв Східної Європи, оскільки на цей час припав активний розвиток сіоністського руху. Ним була охоплена значна частина єврейської громадськості, зокрема молоді. Головною метою сіоністського руху було відродження єврейської держави в Палестині<sup>268</sup>.

На відміну від інших національних меншин, жінки-єврейки на теренах Галичини були позбавлені виборчого права до 1927 року. Таке становище було зумовлено тим, що до цього часу в Польщі діяло австрійське законодавство, згідно з яким виборчим правом у єврейській спільноті користувались лише платники общинного податку і прирівняні до них особи<sup>269</sup>. Однак, така гендерна дискримінація не завадила єврейським жінкам займати активну громадянську позицію. Частина з них, спираючись на положення ст. 110 конституції Польщі, брала активну участь у створенні різноманітних національних товариств<sup>270</sup>. Своєю чергою, єврейський жіночий рух був представлений різними напрямками – від ортодоксально – релігійного – «Бнос-Агудас Ізраель», до сіоністського – Гурток єврейських жінок і Об'єднання жінок, що готуються працювати в Палестині<sup>271</sup>. На досліджуваній території найвідомішими були «Спілка єврейських жінок»

<sup>266</sup>Левчук І. Суспільна та правова трансформація єврейського жіноцтва. Одеса. 3-4 квітня 2015 р. С. 158

<sup>267</sup>Меламед В. Між двома Світовими війнами (1919–1939 рр.). *Незалежний культурологічний часопис «І»*. Львів. № 51. 2008.  
URL: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed6.html> (дата звернення 03.04.2021)

<sup>268</sup> Козерод О. Єврейські жінки України у сіоністському русі: 1921–1929 рр. *Грані*. № 3 (77). Дніпро: 2011. С. 16.

<sup>269</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 140

<sup>270</sup> Там само. С. 140

<sup>271</sup>Меламед В. Між двома Світовими війнами...

URL: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed6.html> (дата звернення 06.04.2021)



(«Związek Kobiet Żydowskich» – ZKŻ) та «Жіноча міжнародна сіоністська організація» («Women's International Zionist Organization» – WIZO)<sup>272</sup>.

«Związek Kobiet Żydowskich» був офіційно зареєстрований у Варшаві 4 травня 1925 року<sup>273</sup>. Його статут визначав, що метою діяльності союзу є розвиток національної культури, захист прав жінок, охорона національних, економічних та професійних інтересів його членів. У подальшому до головних цілей товариства було додано ще один пункт – про допомогу емігрантам, які виїжджають до Палестини<sup>274</sup>. Задля досягнення своїх цілей ZKŻ мав намір проводити конференції, створювати бібліотеки та читальні, заклади для дітей, каси допомоги, видавати брошури та листівки, відкривати каси для медичної та правової допомоги учасницям<sup>275</sup>. «Союз єврейських жінок» поширював свою діяльність на територію всієї міжвоєнної Польщі. Люблінське відділення організації присвятило себе переважно роботі у власному закладі, догляду за дітьми дитячого будинку-клініки «Огнісько», який у 1932-1939 роках знаходився в будинку за адресою вул. Кравецька, 41<sup>276</sup>. Також відділи організації існували в багатьох містах і містечках Західної України. Зокрема, з 1925 року його осередки діяли у Львові та Рівному<sup>277</sup>. У Львові 23 січня єврейські жінки звернулися до старости міста з проханням дозволити діяльність осередку вищеназваного союзу<sup>278</sup>. Першочерговими завданнями було підвищення культурного рівня єврейського жіноцтва, покращення його економічного становища, а також опіка над дітьми. До керівного складу ZKŻ у Львові входили відомі сіоністки: Д. Карлова, А. Рейхенштейн, Б. Фейєрма. Вони також були членами президії львівського відділу WIZO. З-поміж рівнянок, які

<sup>272</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації в суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. С. 154

<sup>273</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С.140

<sup>274</sup> Kobieta żydowska! Czy jesteś już członkinią WIZO? Afisz. 2 s. S.2 ; Tomasz Czajkowski Związek Kobiet Żydowskich. S. 149

<sup>275</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 141

<sup>276</sup> Tomasz Czajkowski Związek Kobiet Żydowskich. S. 149- 152. S.149

<sup>277</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 141

<sup>278</sup> Там само. С. 141

засновували осередок ZKŻ, – С. Пісюк, Х. Сандберг, Р. Бернштейн, Е. Ходорова. Всього нараховувалося 13 учасниць. Також ZKŻ мав відділ на Волині у Луцьку, який почав свою роботу у 1927 році під керівництвом Б. Снайдер<sup>279</sup>.

«Спілка єврейських жінок» була складовою частиною Міжнародної жіночої сіоністської організації («Women's International Zionist Organization» – WIZO), яка була створена 7 липня 1920 року у Великобританії. У Польщі вона була найбільшою організацією єврейських жінок. Її представниця, яка проживала у Палестині, Ц. Соколова, гостюючи у Львові у місцевого відділу організації, зазначила: «Головними є дві літери у назві нашої організації – І та Z: «International» свідчить, що наша організація є міжнародною, а «Zionist» – те, що сповідує сіонізм, який базується на принципах месіанізму та прагнення створити власну державу».<sup>280</sup>

Статут організації було затверджено рескриптом львівського воєводи 19 травня 1925 року<sup>281</sup>. Засновницями організації стали: доктор Цецилія Клафтенова, доктор Ада Райхенштейнова, Діна Карлова, Іда Блауєрова, Регіна Зільберштайнова, доктор Клара Фейерштайн. Головними завданнями жіночої спілки було піклуватися про якість життя єврейських жінок, через стимулювання різних форм професійної, освітньої та культурної діяльності, а також піклуватися про самотніх матерів та дітей. Організація мала власне агентство з працевлаштування, ремісничі майстерні, притулок для дітей та притулок для бездомних та подорожуючих жінок<sup>282</sup>.

Організація проводила також лекції з питань прав жінок та роз'яснювальні заходи, активно боролися з проституцією, торгівлею жінками, жебрацтвом та бродяжництвом, а також проводила соціальні кампанії. Одним із них було створення тимчасових інформаційних пунктів на

<sup>279</sup> Там само. С. 141

<sup>280</sup> WIZO we Lwowie. *Chwila*. 1932. 28 lutego. S. 3.

<sup>281</sup> Jewish Women's Association in Lviv 1925–1939 and WIZO ...

URL:<https://sztetl.org.pl/he/towns/l/703-lwow/101-rgvnyv-vkhbrvt/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo> (дата звернення: 12.09. 2021)

<sup>282</sup> Id. URL:<https://sztetl.org.pl/he/towns/l/703-lwow/101-rgvnyv-vkhbrvt/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo> (дата звернення: 12.09. 2021)

вокзалах для жінок, які подорожують самотійно в пошуках роботи. Також доглядали дітей з вадами розумового розвитку. На сторінках «Chwila» Союз мав власний постійний додаток «Głos Kobiet», який виходив за редакцією доктора Клари Фейєрман<sup>283</sup>.

Початкова назва товариства у Польщі звучала як «Союз єврейських жінок для пропалестинської праці», а вже у 1927 році у Варшаві відбулася перша крайова конференція польського WIZO<sup>284</sup>. До центрального комітету товариства увійшли представниці з усієї Польщі: К. Ланге і Е. Сецемська з Лодзі, Т. Левінова та А. Абрамовіч з Вільно, Ф. Перлісова з Бресту, Д. Цохновіч з Познані, С. Ваксін з Луцька та інші<sup>285</sup>.

Кошти на свою діяльність організація отримувала внаслідок пожертв, субсидій, публічних заявок, членських внесків, доходу від організованих виставок, благодійних заходів та лекцій. У 1929 році за ініціативи спілки у Львові було створено Асоціацію єврейських жінок пропалестинської роботи WIZO<sup>286</sup>.

У 1931 році до цієї організації належало 550 жінок у Східній Малопольщі, зібраних у 11 провінційних групах та 3 молодіжні групи «Молоді WIZO», загальною кількістю 100 дівчат. У WIZO діяли: палестинська, пропагандистська, спортивна та культурна секції. Активісти листувалися з поселенцями палестинських кібуців (сільськогосподарські комуні), доглядали за гачшарами (термін для позначення програм підготовки євреїв до алії, тобто колонізації Палестини і життя в кібуцах) Гордонії та Гашомера Хацаїра під Львовом та жіночим господарством у Станіславові, збирали пожертви для фонду Керен Каємет ле-Ізраель, організовували курси гімнастики, харчування, денні табори та екскурсії<sup>287</sup>.

<sup>283</sup>Id. URL:<https://sztetl.org.pl/he/towns/l/703-lwow/101-rgvny-m-vkhbrvt/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo> (дата звернення: 12.09. 2021)

<sup>284</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 142

<sup>285</sup> Там само. С. 142

<sup>286</sup>URL:<https://sztetl.org.pl/he/towns/l/703-lwow/101-rgvny-m-vkhbrvt/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo> (дата звернення: 12.09. 2021)

<sup>287</sup>Id. URL:<https://sztetl.org.pl/he/towns/l/703-lwow/101-rgvny-m-vkhbrvt/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo> (дата звернення: 12.09. 2021)

Львівський осередок активно співпрацював із Варшавським, Краківським та Лодзівським відділами. Всі вони підпорядковувались Лондонському керівництву, який очолювала Ада Рехтенштейн. WIZO здійснювала роботу, що мала сприяти емансипації єврейок у різних сферах суспільного життя. Зокрема, вона прагнула покращити становище жінок в Агудас Ісраель – термін, яким позначалась єврейська держава до її створення в 1948 році, а також країнах, де проживало єврейське населення, включаючи Польщу. Важливо, що велика роль відводилася єврейським жінкам в сіоністському русі. Зокрема, Зеєв Жаботинський, один з ідеологів сіонізму, говорив про значущість жінки так: «Я ніколи не дивився на жінку як на доповнення до чоловіка, як на «супутницю». Зрозуміло, вона – подруга, а в житті єврея – й того більше. Протягом століть єврейська жінка була не тільки опорою і підтримкою, але і рівним партнером чоловікові ... Доля поселенської роботи – успіх або провал – залежать не від чоловіка, а від жінки... Лише вона здатна налагодити на новому місці сімейний побут»<sup>288</sup>.

Щодо Львівського відділу, то він поділявся на кілька секцій. Відповідно до напрямків головних завдань діяли такі секції: секція опіки над молоддю в Палестині та Галичини, пропаганди та організації інформування, культурна та спортивна. Значуща роль належала саме веденню пропаганди. Завданням Львівського відділу пропаганди було залучити до громадської активності жіноцтво, що проживало в провінції та пробудити в ньому національну свідомість, сприяти зростанню його культурного рівня<sup>289</sup>.

У фінансовому звіті WIZO на території Львівського воєводства за 1929 – 1931 роки найбільше видатків займає відправлення контингенту в Лондон. З цією потребою організація витратила 9 657 злотих, а також для опіки над бажаними виїхати в Палестину було витрачено 8 337 злотих. На адміністративні витрати – 3 563 злотих, а також для роботи

<sup>288</sup>Козерод О. Гендерні аспекти українського єврейства: історія та сучасність. Єврейська національна спільнота в контексті інтеграції українського суспільства: Монографія. Київ.: ІІІЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України, 2014. С. 9

<sup>289</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 142

пропагандистської діяльності було залучено 1 223 злотих<sup>290</sup>. Наприклад, у 1931 році було відправлено 890 листів, резолюцій, газет та брошур, що надійшли з Лондона до 60 місцевостей<sup>291</sup>. Про широку роботу відділу свідчить також звіт організації за 1930-1931 років, де зазначалося, що завдяки інтенсивній роботі відділу пропагандистської секції кількість учасниць WIZO у Львові становить 550, а місяцем товариства став лютий<sup>292</sup>. Таким чином, мета товариства залучити до своїх лав єврейську молодь та сприяти її виїзду до Палестини львівським відділом досить вдало реалізовувалась.

Станом на 1931 рік у львівському воєводстві налічувалось 11 провінційних і 3 молодіжних групи WIZO<sup>293</sup>. Найбільшими осередками «Міжнародної жіночої сіоністської організації» на західноукраїнських землях у той час також були: дрогибицький (267 членкинь), станіславський (250 жінок), перемишлянський (200 членкинь), калуський (120 жінок), тернопільський та коломийський (відповідно 110 та 100 членкинь)<sup>294</sup>. Трохи менше сотні учасниць WIZO перебувало у невеликих містечках Львівського воєводства: Чорткові, Обертині, Мостиську та Стрию<sup>295</sup>. Таким чином на місцевих повітових відділів WIZO кількість учасниць у більшості містечок не перевищувала сотні, а їхній вплив поміж місцевим єврейським населенням був незначним<sup>296</sup>. Підтвердження цьому знаходимо у звітах повітових староств. Так, згідно з листами обліку товариств і союзів у Станіславському воєводстві дізнаємося, що станом на 1933 рік членами WIZO у Рогатині було 60 жінок, а головою осередку була Т. Ліблінгова. Вони зосереджували свою увагу на опіці над дітьми та освітній діяльності, проте вплив товариства на

<sup>290</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 143

<sup>291</sup> Там само. С. 142

<sup>292</sup> Związek Kobiet Żydowskich we Lwowie oraz „WIZO”.

URL: <https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/l/703-lwow/101-organizacje-i-stowarzyszenia/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo> (дата звернення 10.04.2021)

<sup>293</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 143

<sup>294</sup> Там само. С. 143

<sup>295</sup> Там само. С. 143

<sup>296</sup> Там само. С. 143

місцеву єврейську громаду був незначним<sup>297</sup>. Невеликим представництвом WIZO було представлене у Волинському воєводстві, на території якого з 1936 років діяло два відділи у Рівненському та один у Володимирському повітах. По одному відділу діяло в Горохівському повіті, м. Дубно та м. Кременці<sup>298</sup>.

У 1937 році WIZO відзначало сімнадцятилітню річницю від початку своєї діяльності у 1920 році. З цієї нагоди було скликано конференцію в Палестині. Присутніми на цьому форумі були делегатки з Варшави, Кракова, Лодзі та Львова<sup>299</sup>. На конференції ухвалено план роботи відділів WIZO на найближчі два роки, який складався з наступних пунктів:

1. продовження інтенсивної праці у поширенні і поглибленні
2. вивчення їдиш членкинями WIZO та співпраця з просвітницькою організацією «Tarbut»;
3. професійне навчання новоприбулих до Палестини дівчат і жінок; розбудова існуючих ферм і землеробських шкіл;
4. організація професійних шкіл для 14–17-річних дівчат;
5. організація алії для дітей у країнах компактного проживання євреїв;
6. розбудова інституцій інструкторок і пропагандисток для Палестини;
7. боротьба за рівноправність єврейських жінок у Палестині;
8. опіка над хворими;
9. виховання дітей;
10. освітня та культурна робота серед жінок та єменських дітей;
11. реорганізація молодіжного відділу WIZO<sup>300</sup>.

Таким чином, WIZO засвідчила свою готовність і надалі продовжувати боротьбу за відновлення власної держави та відстоювати сіоністські ідеали. З цією ж метою Міжнародна жіноча організація мала свій друкований орган в

<sup>297</sup> Там само. С. 143

<sup>298</sup> Там само. С. 144

<sup>299</sup> Там само. С. 201

<sup>300</sup> Po latach siedemnastu. *Chwila*. 1937. 10 września. S. 6.

Польщі – «Nowe Tory : organ Polskiej Federacji W.I.Z.O»<sup>301</sup>. Щомісячник мав на меті систематично відобразити на своїх шпальтах внутрішнє життя організації та залучити нових учасниць<sup>302</sup>.

Чи не єдина організація жінок–єврейок, яка діяла на західноукраїнських землях ще до початку Першої світової війни, був «Гурток єврейських жінок» («Kolo Kobiet Żydowskich» – KKŻ). Організація, ймовірно, була утворена у Львові на початку ХХ ст. У 1907 році, коли його очолювала Р. Мельцера, ця організація внесла зміни до свого статуту. Наступні зміни було внесено через кілька десятиліть. У 1935 році в статуті KKŻ задекларувало аполітичність організації та визначило її найактуальніші цілі: сприяння підвищенню освітнього рівня та культури жінок, їхня співпраця<sup>303</sup>. Вона вирізнялася з-поміж інших організацій єврейок також тим, що в складі цієї організації об'єднувалася винятково інтелігенція<sup>304</sup>. Активну участь у діяльності «Гуртка єврейських жінок» брали єврейські вчительки. Члени товариства організовували лекції з єврейської історії та літератури, відчити, курси, зокрема, п'ятирічні семінарські курси для підготовки вчителів мови іврит, утримували бібліотеки. У 1930-х роках товариство налічувало близько 320 членів<sup>305</sup>. Згідно з даними про його діяльність у Львові за 1931-1932 роки було відкрито притулок для 100 дітей у віці від 4 до 6 років та школу–інтернат для 50 дівчат. «Гурток єврейських жінок» у Львові у співпраці з WIZO забезпечував лікарський супровід для своїх підопічних, їхній культурний та фізичний розвиток<sup>306</sup>.

<sup>301</sup> Nowe Tory: organ Polskiej Federacji W.I.Z.O / [Polska Federacja Women's International Zionist Organization]. 1935-1936.

<sup>302</sup> Nowe Tory: organ Polskiej Federacji W.I.Z.O / [Polska Federacja Women's International Zionist Organization]. 1935 no 1. 9 s. S. 2

<sup>303</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 144

<sup>304</sup> Там само. С. 144

<sup>305</sup> Руда О. Роль єврейських культурно-освітніх товариств у розвитку національного шкільництва в Галичині (1923 – 1939). *Проблеми гуманітарних наук. Сер. «Історія»*. Вип. 38. С. 98.

<sup>306</sup> Z różnych placówek pracy kobiecej. Roczne sprawozdanie Koła kobiet żydowskich. *Chwila*. 1932. № 4615. 30 stycznia. S. 10

Починаючи з 1935 року львівським осередком опікувалася Діна Карлова, яка сприяла поступу організації. Зокрема, вона започаткувала організацію осередків самоосвіти, закликала членів Кола до вивчення єврейської історії та літератури, сприяла відкриттю притулку для дівчат-сиріт імені Рози Мальцерової, де було виховано дітей у рамках єврейської релігії. Починаючи з 1937 році організацію, через від'їзд Д.Карлової, очолює Хенріка Шрейберова. Вона реалізовує ідею створення постійно діючих опікунських закладів для дітей працюючих матерів. Один з них, що налагодив патронат над 90 дітьми, того ж року постав у Львові. Загалом товариство активно провадило свою діяльність на території Львова та Львівського воєводства до 1939 року<sup>307</sup>.

Товариство активно провадило свою діяльність не лише на території Львова та Львівського воєводства. У Тернопільському воєводстві ККЖ діяло у Чорткові. У 1929 році було затверджено статут у Городенці, Станіславівське воєводство<sup>308</sup>. Згідно нього, товариство виключало будь-яку політичну діяльність, а свою мету вбачало у допомозі збіднілим євреям шляхом створення безкоштовних їдалень, закладів для дітей, професійних навчальних установ для жінок, фінансування освітніх та культурних закладів<sup>309</sup> ККЖ у Городенці налічувало близько 70 учасниць, які працювали під керівництвом Р. Вейхової<sup>310</sup>.

Ще один осередок цієї організації з 1930 році проваджував свою роботу у Коломиї. Ініціатором його створення, згідно з висновками тамтешнього старости, виступив доктор А. Брехнер зі Львова, який перебував у Коломиї в листопаді 1929 році і створив філії «Агенсії Żydowskiej», започаткував роботу «Keren Hajesod»<sup>311</sup>. До керівного складу ККЖ у Коломиї увійшли дружини активних діячів сіоністських організацій: К. Ашкеназі, А. Гелбартова, Л. Васх, Я. Кеслерова, С. Шапірова, Е.

---

<sup>307</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 156

<sup>308</sup> Там само. С. 145

<sup>309</sup> Там само. С. 145

<sup>310</sup> Там само. С. 145

<sup>311</sup> Там само. С. 156



Хеслерова та інші.<sup>312</sup> Статутні завдання коломийського товариства дещо різнилися від тих, які прописали мешканки Городенки. Основний наголос у своїй діяльності коломийський відділ робив на культурних та освітніх сферах<sup>313</sup>.

Цінності, якими керувалися єврейські жіночі організації, почасти відображають критерії структурування єврейського національного табору в Польщі. Зокрема, помітну роль у визначенні напрямку жіночого єврейського руху відігравали ортодокси. Більшість з них відсторонювалася від суспільно-політичного життя, обмежувала свою участь у ньому захистом релігійних інтересів юдеїв у Другій Речі Посполитій<sup>314</sup>. Одним з таких товариств було «Жіноча взаємодопомога» («Samopomoc kobiet» – SK), яке постало у Станіславові 20 травня 1936 року. Його головою було обрано Р. Хільман<sup>315</sup>. Вже на початку своєї діяльності товариство налічувало 150 жінок<sup>316</sup>. Така кількість залучених жінок говорить про значний вплив SK у цьому місті. Пояснення такої популярності міститься у програмному документі, в якому зазначено головну ціль товариства: надання взаємної матеріальної та моральної допомоги між членкинями товариства<sup>317</sup>. Тобто кожна жінка, що потерпала від тих чи інших негараздів, могла сподіватися на допомогу, а отримавши її, пропагувала товариство поміж інших єврейських жінок.

У Станіславові з 1936 року також діяло й інше товариство – «Громадський союз єврейських жінок» («Związek obywatelski kobiet żydowskich» – ZOKŻ). Його очільницею була В. Вейнгартен, а заступницею – Б. Ліхтман<sup>318</sup>. Головними цілями організації було: сприяння усвідомленню жінками їхніх громадянських обов'язків, просування ідеї державотворчої праці,

---

<sup>312</sup> Там само. С. 146

<sup>313</sup> Там само. С. 146

<sup>314</sup> Там само. С. 146

<sup>315</sup> Там само. С. 146

<sup>316</sup> Там само. С. 146

<sup>317</sup> Там само. С. 146

<sup>318</sup> Там само. С. 146

забезпечення умов для професійного, культурного та фізичного розвитку жінок, охорона їхніх прав та опіка над дітьми<sup>319</sup>.

У 1922 році у Львові було засновано спілку єврейських працюючих жінок під назвою «Юдіта». Ініціаторами її постанови були члени партії сіоністів-соціалістів «Поалей Ціон» М. Штейн, Л. Рейснер та Е. Моргенштерн<sup>320</sup>. Метою цієї спілки був захист національних та соціальних інтересів єврейських жінок шляхом підвищення їхнього загальноосвітнього рівня. Задля цього створювались школи працюючої молоді. Всі учасниці «Юдіти», а їх станом на 1929 рік у Львові налічувалось 108, здійснювали волонтерську роботу. Вони відвідували багатодітні сім'ї, надавали допомогу хворим та немічним. «Юдіта» завершила свою діяльність у 1939 році з приходом радянської влади<sup>321</sup>.

Поміж єврейських організацій, що діяли на західноукраїнських землях, було чимало таких, котрі приділяли особливу увагу питанням благодійності, опіці сиріт, незаможних і хворих. У Східній Галичині саме Львів став епіцентром діяльності благодійних організацій. У ньому діяли: «Комітет опіки над єврейськими сиротами», «Центральний комітет допомоги», «Єврейська робоча кухня для бідних євреїв і нужденних робітників», «Спілка єврейських жінок на допомогу школярам єврейських сімей» та багато інших<sup>322</sup>.

У переважній більшості засновницями благодійних товариств виступали дружини представників єврейської інтелігенції. Жінки, які були матеріально забезпечені, шукали способів допомогти іншим. У Тереховлі Тернопільського воєводства засновницею «Товариства жінок допомоги бідним матерям і хворим Мойсейового віросповідання» була дружина рабина Р. Леїстєрова. Товариство розпочало свою діяльність у 1925 році і налічувало 149 членкинь<sup>323</sup>. У Станіславові таке ж товариство діяло ще з

---

<sup>319</sup> Там само. С. 147

<sup>320</sup> Там само. С. 148

<sup>321</sup> Там само. С. 148

<sup>322</sup> Там само. С. 147

<sup>323</sup> Там само. С. 147

1905 року. Його подальше існування та територіальне розширення свідчить про ефективність роботи<sup>324</sup>.

У Станіславівському воєводстві діяльність єврейських добродійних товариств теж мала широку репрезентацію у повітових містах та селах. У м.Косів та с. Заболотів діяли осередки товариство єврейських жінок «Lew-Tow» («Добре серце»), а також у Надвірній товариство «Єврейська організація жінок». Останнє мало за мету, окрім опіки над матерями та дітьми, піклування за самотніми старцями та людьми з особливими потребами. Також «Єврейська організація жінок» у Надвірній створювала професійно-виховні школи, діяльність яких мала зменшувати рівень безробіття серед євреїв<sup>325</sup>.

Досить поширеним явищем громадсько – політичного життя євреїв у Польщі була участь жіноцтва у спортивних товариствах, котрі вважали фізичне здоров'я нації запорукою успіху у відродженні власної держави. На території Польщі у міжвоєнний період найбільшою популярністю користувалось єврейське спортивне товариство «Маккабі», названа на честь історичного героя єврейського народу Іегуди Маккавея<sup>326</sup>. Перший осередок постав у Варшаві закладена в 1915 році. Польська дослідниця Т. Дрозде Малолепша у праці, присвяченій жіночому спорту національних меншин у міжвоєнній Польщі, зазначає, що в 1929 році «Маккабі» став частиною світового спортивного товариства<sup>327</sup>. У статуті місцевого осередку «Маккабі» в м. Рівне зазначалося, що товариство має проводити активну пропаганду відродження єврейського народу<sup>328</sup>.

В міжвоєнний період єврейське жіноцтво почало консолідуватись не тільки на місцевому рівні, але й міжнародному. Цьому сприяла підтримка

<sup>324</sup> Там само. С. 148

<sup>325</sup> Там само. С. 149

<sup>326</sup> Там само. С. 149

<sup>327</sup> Drozdek-Małołepsza T. Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919–1939. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Seria: Kultura Fizyczna*, 2009. Z. VIII. S.76

<sup>328</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 150

американських діячок єврейського жіночого руху. У 1920 р. єврейські організації США послали до Європи групу делегаток на чолі з Ребеккою Когут, яка мала дослідити проблеми європейського єврейства в період після Першої світової війни та визначити шляхи допомоги. Нею також була створена нова жіноча організація – Reconstruction Committee<sup>329</sup>.

У травні 1923 року відбувся I Всесвітній жіночий конгрес, який пройшов у Відні. До нього долучилися і єврейські жінки в Україні. Делегатки заслухали доповідь, в якій свідчилося про десятки тисяч єврейських жінок, що постраждали від кривавих погромів в Україні, а також десятки тисяч жінок, які жили в хостелах і тимчасових притулках, що належали єврейським громадам у різних європейських країнах, у тому числі в Німеччині, Австрії, Бельгії та Нідерландах, велося обговорення ситуації про катастрофічну нестачу місць у притулках і соціальних будинках для біженок з громад Росії та України<sup>330</sup>.

Результатом стала резолюція Всесвітнього конгресу переїзд єврейських жінок до Палестини був визнаний одним зі шляхів розв'язання нагальних питань знедолених жінок Росії і України<sup>331</sup>. Важливо зазначити, що нагальні проблеми об'єднали єврейське жіноцтво Наддніпрянської та Західної України<sup>332</sup>.

Для вирішення проблеми єврейських погромів було створено спеціальну комісію, яка займалася збиранням коштів на допомогу постраждалим жінкам і дітям України, в Англію, Францію, Швейцарію та Нідерланди. Цю комісію очолювала у 1919-1920 роках Роза Мельцер. Вона, як одна із засновників руху єврейських жінок Галичини, стала також засновницею спеціального притулку для дітей у Львові, чії батьки загинули під час погромів, а також однією з провідних єврейських жіночих активісток періоду Східної Європи періоду 1920-х років<sup>333</sup>. Інтереси єврейських жінок

<sup>329</sup> Козерод О. Єврейські жінки... С. 17.

<sup>330</sup> Там само. С. 17

<sup>331</sup> Козерод О. Гендерні аспекти... С. 10

<sup>332</sup> Козерод О. Єврейські жінки... С. 17.

<sup>333</sup> Там само. С. 17.

Мельцер захищала у період 1920-х років, будучи членом першого Польського Сейму впродовж 1922–1927 років, в якому представляла населення Станіслава. Вона стала засновницею в 1925 році притулку для глухих та сліпих дітей в Боянова, а також описала проблеми єврейських жінок і дітей 1920-х років у своїй роботі на їдиш «Значення жінок у національному єврейському житті» («Die Bedeutung der Frau im nationalen jüdischen Leben»), яка стала програмною роботою для єврейського жіночого руху в Західній Україні у міжвоєнний період<sup>334</sup>.

Роза Мельцерова була однією з найдіяльніших представниць єврейського жіноцтва. Однак, поруч з нею значних зусиль доклали і такі учасниці єврейського жіночого руху: Б. Аксельбрадова – членкиня «Гуртка єврейських жінок» у Львові, засновниця «Товариства опіки над халуцями «Ezra», входила до низки єврейських благодійних організацій Львова, займалася підготовкою молоді до виїзду в Палестину<sup>335</sup>. Х. Сандберг – почесна членкиня «Союзу єврейських жінок» та товариства «Centos», входила до низки господарчо-професійних та суспільно-економічних товариств у м. Рівне, де вона заснувала створила «Дім для сиріт». Е. Стофова – народилася у Львові, у 1914 році спільно з А. Міллер у Відні створила комітет «Допомоги вихідцям з Галичини»; після повернення до Львова у 1921 році вона ввійшла до американсько-польської секції допомоги дітям.; за підтримки польсько-американського Червоного Хреста створила спеціальну станцію «Опіки над матір'ю і дитиною»; також відома як віце-голова «Союзу єврейських жінок» у Львові<sup>336</sup>. С. Клафтен – народилася у Тернополі, здобула ступінь доктора філософії, створила інтернат для дівчат 14–17-річного віку, в якому вони проходили професійне навчання (заклад такого зразка став першим у Галичині); була членкинею президії «Світового союзу єврейських жінок»<sup>337</sup>.

<sup>334</sup> Козерод О. Гендерні аспекти... С. 11

<sup>335</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С. 203

<sup>336</sup> Там само. С. 203

<sup>337</sup> Там само. С. 203

Важлива роль у суспільно-політичному житті відігравала періодична преса. Так, у Львові в 1919-1939 роках виходила друком газета «Chwila». Вже з 1930 році в газеті з'являється щотижнева рубрика «Голос жінок» («Głos Kobiet»). Роль жінок у громадському і політичному житті, вибір фаху, виховання дітей, домоводство, здоров'я, книжки, мода, портрети відомих жінок, життя жінок в інших країнах, життя і праця у Палестині – такою була тематика статей у рубриці. На шпальтах рубрики Коло єврейських жінок у Львові оголошувало конкурси на серії у видавництві для дітей і молоді «Awiv», на оповідання, легенди, п'єси, байки польською мовою і з єврейським змістом<sup>338</sup>.

Починаючи з 1930-их років становище євреїв у Другій Речі Посполитій погіршується. Однією з причин стало загострення міжнаціональних відносин на тлі світової економічної кризи<sup>339</sup>, зокрема розгортання в ній акцій економічного бойкоту євреїв у 1933 році. За таких реалій євреї Польщі розгорнули кампанію за непридбання товарів німецького виробництва. Участь у ній брали й жіночі організації. З-поміж різних міст, де єврейські жіночі товариства виступили учасниками бойкоту німецьких товарів, – Львів. У резолюції тамтешнього осередку WIZO з цього приводу стверджувалося: «Засуджуючи нелюдське ставлення до єврейського населення, приєднуємось до загального економічного бойкоту Німеччини. Єврейські жінки, глибоко обурені знищенням досягнень свободи, прогресу і загальнолюдських цінностей, приєднуються до протесту усього культурного світу»<sup>340</sup>. Не залишились осторонь боротьби з антисемітизмом жінки, які 13 травня 1933 року провели у Львові зібрання єврейського жіноцтва проти переслідування євреїв у Німеччині. Ініціаторами виступили WIZO та Коло єврейських жінок. У зібрання взяли участь близько 400 осіб та Діна Карлова

<sup>338</sup>Лентоха Б. «Chwila» – газета львівських євреїв. *І.* 2008. № 51.

URL: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/letocha.html> (дата звернення 05.04.2021).

<sup>339</sup> Левчук І. Єврейські жіночі організації... С.157

<sup>340</sup> Там само. С. 169

виступила з заявою про недопустимість переслідування євреїв, котрі за свою історію постійно піддавались насильству<sup>341</sup>.

Отож, єврейський жіночий рух на території Галичини був представлений різними напрямками — від ортодоксально-релігійного («Бнос-Агудас Ізраель») до сіоністського («Гурток єврейських жінок», «Візо» (Women Jewish Zionist Organisation) – Союз жінок-сіоністок, «Об'єднання жінок, що готуються до роботи в Палестині», а також «Єврейське товариство допомоги бідним породіллям» та ін. Наприкінці 1930-х рр. єврейські жіночі організації не залишилися осторонь підготовки на випадок війни, зокрема «Союз єврейських жінок» у 1939 році створив курси протиповітряної оборони; жінок навчали правилам надання першої медичної допомоги, опіки над дітьми та організації праці в умовах воєнного часу<sup>342</sup>.

В умовах такого статус-кво зрозуміло, що значна частина українців у Польщі сповідувала сепаратистські цілі. Тим часом євреї прагнули інтеграції в державу: навіть сіоністи, котрі повсякчас демонстрували категоричність у своїх державотворчих намірах, усвідомлювали той факт, що відродження Ерец-Ізраель – далеко строкова перспектива, а до її реалізації першочерговим є завдання здобуття максимально сприятливих умов для плекання юдеями своєї етноконфесійної самобутності, підготовки єврейської молоді до реалізації державотворчих завдань<sup>343</sup>.

Жіночі організації єврейок стали суттєвою складовою громадянського суспільства Другої Речі Посполитої. Жіночі об'єднання сприяли емансипації єврейського жіноцтва, зосередили зусилля своїх учасниць на виконанні актуальних завдань, що постали перед євреями, як однією з чисельних національних меншин у Другій Речі Посполитій. Окрім того, сіоністські організації жіноцтва суттєво долучилися до боротьби за відродження національної держави в Ерец-Ізраель, їм належала важлива роль у розвитку сіоністського руху в Україні. Жінки займалися пропагандою

<sup>341</sup> Там само. С. 157.

<sup>342</sup> Парнета О. Жіночі організації... С. 210

<sup>343</sup> Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій... С. 79

серед єврейської молоді про масову еміграції євреїв з України, переходу до землеробської праці та створення центрів поселення в Палестині. Своєю роботою вони сприяли розвитку сіоністського руху на міжнародній арені. Значна кількість єврейок стали відомими суспільними і культурними діячками майбутньої Держави Ізраїль<sup>344</sup>.

---

<sup>344</sup> Козерод О. Єврейські жінки... С. 20



## ВИСНОВКИ

Із завершеним Першої світової війни змінився геополітичний устрій світу, внаслідок чого постала нова держава Друга Річ Посполита. Її особливістю став національний склад населення. Так до її складу увійшли такі національні меншини, як українці, білоруси та євреї. Своєю чергою, міжвоєнна Польща – це держава, що націоналізується, тому головним завданням було продовження своїх державотворчих традицій, де на перше місце виходила титульна нація.

В умовах відсутності власної державності українці та євреї прагнули паралельно відродити й власні держави. Це прагнення визначало актуальність українського та єврейського питання в Другій Речі Посполитій.

Однак цілі українського та єврейського населення мали певні відмінності. Якщо українці мали ідею створення своєї національної держави, тобто сповідували сепаратистські цілі, то єврейське населення прагнуло інтеграції в польську державу, оскільки їх головною метою було відродження історичної батьківщини у так званому Ерец Ізраель.

У таких реаліях етнокультурних відмінностей та зміни гендерних ролей у світі внаслідок завершення Першої світової війни, розпочав свій розвиток жіночий рух. Правовим підґрунтям став Малий Версальський договір, затвердження виборчого права для жінок 1918 році та березнева Конституція 1921 року.

Головними напрямками тогочасного жіночого руху різних націй була боротьба за гендерну рівність в економічній, політичній, культурній сферах життя. Жінки почали об'єднуватися та створювати власні організації. Програмні цілі жіночих товариств українського, польського та єврейського населення, безперечно, мали однакову основу. Усі вони займались просвітницькою, культурницькою, благодійницькою діяльністю, активно виступали за свої права. Всі три нації активно допомагали жінкам в набутті

професійних умінь та їх вдосконаленню. Всі три рухи мали сильних лідерок: активісткою польського руху стала Михайлина Мосціцька, єврейського – Роза Мельцерова, українського – Мілена Рудницька. Всі вони були обрані до владних органів та представляли інтереси жіноцтва. Навіть через спільну проблему для українок та єврейок – подвійну дискримінацію, а тобто за гендерною та національною ознакою, консолідаційна діяльність була не можливою. Всі три групи сповідували відмінні один від одного національні ідеали.

Організаційна структура жіночих товариств мала приблизно однаковий вигляд, а тобто – головна управа, відділи та гуртки. Як польські, єврейські, так і українські жіночі організації у внутрішній структурі поділялися на дійсних членів, почесних членів та співробітниць. Польські товариства діяли як у містах, так і селах, українські – переважно в сільській місцевості, а єврейські базувались в містах та містечках. Також, спільним було для жінок наявність власних газет та часописів, через які поширювалися ідеї жіночих організацій.

Однак, для кожного національної спільноти завдання були направлені на розв'язання питань власної нації.

Серед польського жіночого руху найпопулярнішими були організації ZPOK та NOK. Вони проваджували активну роботу в суспільно-політичному житті та керувалися ідеєю «Держава понад усе», «Бог і Вітчизна». Однак, важливо те, що польські жіночі об'єднання сповідували різне ставлення до національних меншин. Так, ZPOK вирізнявся позитивним ставленням до національних меншин, а статут «Союзу громадської праці жінок» регламентував членство в ньому повнолітніх жінок незалежно від національності. Натомість учасницям NOK підтримували політичні погляди праворадикалів. Тобто, такі розбіжності серед жіночих товариств певним чином передають настрої суспільства у ставленні до національних меншин та польського політикуму загалом. Також польський жіночий вирізняється створенням жіночих парамілітарних організацій, зокрема таких, як

«Добровільного жіночого легіону» та «Організації підготовки жінок до захисту батьківщини».

Відмінністю польських та українських організацій від єврейських є географічна особливість, оскільки жіночі організації двох націй утворилися на їхніх етнографічних землях.

Українські жіночі організації в повній мірі репрезентував «Союз Українок», який, не зважаючи на існування «Сокальського кордону» діяв як на Галичині, так і на Волині. «Союз Українок» проголошував себе федерацією жіночих організацій і був найчисельнішим. Він та утворена в 1938 році «Дружина княгині Ольги» обстоювали ідею державотворчості, здобуття політичного суверенітету на власних етнографічних землях. Прагнення створення власної держави поєднує український жіночий рух з єврейським жіночим рухом, яскравим представником якого був WIZO. Важливо, що WIZO, підтримував сіоністську ідею, але Другій Речі Посполитій не протиставлялася. Також, важливою особливістю єврейського жіночого руху була відсутність виборчого права до 1927 року.

Всі три національні жіночі представництва були активними фігурами на міжнародній арені, жінки працювали в складі різних інституцій, де обстоювали боротьбу з гендерною дискримінацією та паралельно представляли інтереси своїх націй. Нерідко коли українські та польські жінки, будучи учасницями одних і тих самих організацій, мали певні суперечності. Водночас, діяльність єврейського жіноцтва не викликали жодного супротиву з боку польських чи українських жінок.

Таким чином, активний розвиток жіночого руху в міжвоєнний період на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої засвідчив включення українського жіночого руху до загальноєвропейського феміністичного руху, виокремив роль жінок у боротьбі за національні ідеї та сприяв формуванню нового сприйняття жінки в суспільстві.

## Список використаних джерел та літератури

### Опубліковані джерела:

1. Deklaracja ideowa przyjęta w dn. 30. IX 1934 r. przez Nadzwyczajny Walny Zjazd Delegatek Z.P.O.K. – Warszawa : W. Maślankiewicz i F. Jabczyński, 1934 r.
2. Dekret Naczelnika Państwa z 28 listopada 1918 r. w sprawie ordynacji wyborczej, „Dziennik Praw Państwa Polskiego” nr 18, poz. 46.
3. Dziesięciolecie pracy Narodowej Organizacji Kobiet w Łodzi. – Łódź, 1928 r. – 78 s.
4. Kobiето żydowska! Czy jesteś już członkinią WIZO? Afisz. 2 s.
5. Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem: Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem w latach 1926-1936. Warszawa: Druk. B-ci Drapczyńskich; nakł. Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem. – 1936 r.
6. Rodzina Wojskowa : miesięcznik Lwowskiego Okręgu "Rodziny Wojskowej". nr 23. – luty 1935 r.
7. Starzynski S. Konstytucja Państwa Polskiego. – Lwów, 1921.
8. Statut "Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet". – Warszawa: Druk. Nowoczesna. – 1928 r.
9. Statut Stowarzyszenia: Narodowa Organizacja Kobiet. 30 VI 1921 r., k. 3.
10. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

### Матеріали періодичних видань:

11. Всеукраїнський Національний Конгрес. //Жінка. – 1935 р. – Ч. 2. – С. 3
12. Гостина пані Бекер Ван Боссе у Львові. // Свобода. – Ч. 287. – Джерсі. – 9 грудня 1932 р.
13. Діло № 272. – 07 грудня 1930 р. – С. 1
14. Жіноцтво і вибори //Світ українки. – 1938р. – Ч.1. – С.11.
15. Ілюстрований календар-альманах “Жіночої долі”.– 1927 р.
16. Нові завдання жіноцтва.//Діло. – 13 серпня 1934 р.

17. Рудницька М. Акція рятунку голодної України на міжнародному терені / Мілена Рудницька // Діло. – 7 січня 1934 р. – С. 7.
18. Федак-Шепарович О. Всеукраїнський жіночий з'їзд (В п'яту річницю). // Новий час. – 7 січня 1927 р. – Ч. 2. С. 4.
19. Lwów. Żałoba w mieście. // „Kurier Warszawski”. 228. – 19 sierpnia 1932 r. – S. 4
20. Nowe Tory : organ Polskiej Federacji W.I.Z.O / [Polska Federacja Women's International Zionist Organization]. – 1935-1936.
21. Po latach siedemnastu // Chwila. – 10 września 1937 r. – S. 6.
22. WIZO we Lwowie. *Chwila*. – 28 lutego 1932 r. – S. 3.
23. Z różnych placówek pracy kobiecej. Roczne sprawozdanie Koła kobiet żydowskich // Chwila. – 1932. – № 4615. – 30 stycznia. – S. 10

### **Література:**

24. Богачевська-Хом'як М. Дума України – жіночого роду. – Київ: Воскресіння, 1993. – 110 с.
25. Богачевська-Хом'як М. Український фемінізм у Польщі між двома світовими війнами / М. Богачевська –Хом'як // Сучасність. – 1984. – № 11. – С. 96–113.
26. Брюбейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі / Пер. з англ. О. Рябова. – Львів: Кальварія, 2006. – 280 с.
27. Візитів Ю. М. Українська парамілітарна організація Пласт на Волині... // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: Історія. 2010. № 908. Вип. 42. – С. 75 – 80.
28. Гон М. Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі. Посполитій / М. Гон // Філософія. Педагогіка. Суспільство : зб. наук. пр. РДГУ. – Вип. 1. 2011. – С. 250 – 262.
29. Давидюк Р. Українська політична еміграція як фактор суспільних змін на території Західної Волині / Р. Давидюк // Наукові записки

- Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». – Острог, 2018.– Вип. 27 : На пошану Володимира Трофимовича. – С. 68–74
30. Дядюк М. Змагання за представницьку рівність: політична діяльність жінок у міжвоєнній Галичині. Українські жінки у горнилі модернізації. /Під ред. О. Кісь. – Харків, 2017.
31. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю.- Львів. Астролябія, 2011. – 368 с.
32. Жулканич Н., Барбара Л. Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні./Н. Жулканич, Н. Барбара // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. № 6. Вип. 9. Київ, 2012. – С. 52 – 60
33. Козерод О. Гендерні аспекти українського єврейства: історія та сучасність. Єврейська національна спільнота в контексті інтеграції українського суспільства: Монографія. – К.: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України. – С. 7– 42
34. Козерод О. Єврейські жінки України у сіоністському русі: 1921–1929 рр. // Грані. – № 3 (77). – Дніпропетровськ: Дніпропетровський нац.ун-т, Центр соц.-політ. досліджень, 2011. – С. 16–20
35. Кочкодан, В. Українська преса про жіночий конгрес у Станіславові 1934 року / Віра Кочкодан // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія / голов. ред. І. Зуляк ; редкол.: М. Алексієвець, Л. Алексієвець, М. Бармак [та ін.]. – Тернопіль : [ТНПУ], 2014. – Вип. 1, ч. 2. – С. 201–205.
36. Левчук І Єврейські жіночі організації в суспільно-політичному житті Другої Речі Посполитої / І. Левчук // Науковий вісник Чернівецького університету, 2016. – С. 152 – 159.

37. Левчук І. Вектори громадсько-політичної діяльності на західноукраїнських землях у міжвоєнний період «Громадського об'єднання працюючих жінок» / І. Левчук // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 25. – Рівне: О. Зень, 2014. – С. 47–50
38. Левчук І. Діяльність польських, українських та єврейських жіночих організацій в другій речі посполитій: компаративний аналіз. дис. ... канд. іст. наук. : 07.00.02. Чернівці, 2018. – 257с.
39. Левчук І. С. Формування та діяльність українських, польських та єврейських жіночих організацій у Другій Речі Посполитій / І. С. Левчук // Сторінки історії : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 38. – С. 88-98. – Бібліогр.: 24 назви.
40. Левчук І. Суспільна та правова трансформація єврейського жіноцтва / І. Левчук // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 3–4 квітня 2015 року). У 2-х частинах. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Ч. 1. – С. 157–160
41. Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на Західноукраїнських землях (кінець XIX - 30-ї роки XX століття). Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: Монографія / за загальн. ред. Л. О. Смоляр. – Одеса: Астропринт, 1999. – 440 с.
42. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. – Чернівці: Книги ХХІ, 2006. – 500 с.
43. Марчук О. О. Просвітницька діяльність "Союзу українок" на Волині на початку XX століття [Електронний ресурс] / О. О. Марчук // Психологопедагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу

- в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. / Міжнарод. екон.-гум. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. – Рівне, 2014. - Вип. 2. – С. 117–124.
44. Моїсеєнко Л. Участь жінок у культурно-просвітницькій діяльності в галичині на прикладі «Союзу українок» в 20 -30-і роки ХХ ст. Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 60-річчя утворення кафедри філософії й 80-ти річчя утворення кафедри історії і права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»): матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Покровськ, ДонНТУ, 19–20 квітня 2018 року) / Вст. сл. ректор ДВНЗ «ДонНТУ» Ляшок Я. О., відп. ред. проф. Нікульчев М. О. – Покровськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2018. – С. 173 –181.
45. Муляр Т. Заснування та діяльність осередків союзу українок на воліні у міжвоєнний період. Актуальні питання історії України. Україна і світ. Збірник матеріалів Третьої Регіональної наукової конференції. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 2. – 356 с.
46. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (ІІ половина ХІХ ст. – 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Тернопіль, 2009. – 39 с.
47. Нагачевська З.І. Освітньо-виховний потенціал українських жіночих з'їздів 1920-х – 1930-х рр. / З.І.Нагачевська // Вісник Житомирського педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – Житомир, 2003. – Вип. 12. – С. 262 –265.
48. Павлюх М.В. Український національний ідеал преси Союзу українок (1922–1939): спротив польській владі / Марія Василівна Павлюх // Політикус : наук. журнал. – 2021. – № 2. – С. 141–146.
49. Поніманська Т., Доброчинська В. З історії розвитку дошкільної освіти на Західній Волині (початок ХХ ст. – 1944 р.) // Актуальні проблеми



- вітчизняної та всесвітньої історії. - 2014. - Вип. 25. - С. 143-147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi\\_2014\\_25\\_57](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2014_25_57)
50. Потіха О. Інформування міжнародної спільноти представниками ундо про голодомор в Україні 1932–1933 рр. //Восьмі Богданівські читання: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції: Зб. наук. пр. / Редкол.: О. Драч, К. Івангородський, А. Котиченко та ін. – Черкаси, 2014. – 280 с.
51. Раєвич Т. Осередки Союзу українок на Ковельщині: Минуле і сучасне Волині: Ковель і ковельчани на Волин і/ Т. Раєвич // XII Всеукраїнська наук. істор.-краєзн. конф. – Луцьк, 2003. – С. 111 –163.
52. Раєвич Т. Український жіночий рух на Волині (1921–1939 роки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». – Чернівці, 2006. – 20 с.
53. Руда О. Роль єврейських культурно-освітніх товариств у розвитку національного шкільництва в Галичині (1923 – 1939). / О. Руда // Проблеми гуманітарних наук. Серія : Історія. - 2016. - Вип. 38. – С. 89–106.
54. Русова С. Олена Кисілевська // Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силуети. — Вінніпег : Накладом Союзу українок Канади, 1945. – 107с.
55. Скакальська, І. Позиція депутатів-українців Волині в польському парламенті: 1922–1939 рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія / голов. ред. І. Зуляк ; редкол.: М. Алексієвець, Л. Алексієвець, М. Бармак [та ін.]. Тернопіль : [ТНПУ], 2013. Вип. 1. С.26)
56. Смоляр Л. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: Монографія. / За загальн. ред. Л.О. Смоляр. – Одеса, "Астропринт" 1999. – 440 с.
57. Топоренко О. Ю. Історія розвитку жіночого виборчого права в Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.). Гендерна парадигма освітнього

- простору / за заг. ред. Т. О. Дороніної. – Кривий Ріг: ВЦ КДПУ, 2016. Вип. 3–4. С. 72–77.
58. Українські жінки у горнилі модернізації / За заг ред. О. Кісь; учасники проекту : О. Бежук, М. Вороніна, М. Гавришко, М. Дядюк, та ін. – Харків, 2017.
59. Церковник С. І. Історико-правові засади становлення та функціонування українських наукових, громадських та культурно-освітніх інституцій Східної Галичини у 1848–1939 рр.: монографія / С. І. Церковник. Львів: «Галицька видавнича спілка», 2020. – 148 с.
60. Chmiel, A. Turystyka wypoczynkowa i wędrowna w działalności Stowarzyszenia "Rodzina Wojskowa" w latach 1925-1939. Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. – S. 241-261.
61. Tomasz Czajkowski Związek Kobiet Żydowskich. –S. 149–152.
62. Mysiakowska-Muszyńska J. «W imię Boga i Ojczyzny!» Działalność społeczno-polityczna Narodowej Organizacji Kobiet 1919–1939 – wybrane zagadnienia // Dzieje Najnowsze. Rocznik XLVII. – Warszawa. – 2015. –№ 3. – S. 25–48.
63. Drozdek-Małolepsza T. Sport kobiet mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919–1939 // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Seria: Kultura Fizyczna, 2009. – Z. VIII. – S. 75–88
64. Dufurat, J. Obóz rządzący w Polsce w latach 1926-1939 a aktywizacja kobiet. Polska Akademia Nauk. Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla. – Warszawa. – 2014. – S. 291–309
65. Piwowarczyk M. Polska Działania Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet na rzecz pomocy rodzinie // Wychowanie w Rodzinie. – T. VII (1/2013). S. 260-291.

**Довідкові видання:**

66. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України.– К.: В-во "Наукова думка", 2003. С. 486.
67. Бурачинська Л. Жіночий рух / Л. Бурачинська, О. Залізнякова // Енциклопедія українознавства. –К., 1994. – Т. 2. – С. 693–696.

**Електронні ресурси:**

68. Гавришко М. (2010). Галицькі феміністки 1930-х: Нацистське "Кухня-Церква - Діти" не для нас. // Журнал «Історична правда». [Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/29/11244/>
69. Гавришко М. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках / М. Гавришко // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - 2014. - Вип. 24. – С. 85–97. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks\\_2014\\_24\\_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2014_24_8).
70. Головченко В. Ризький мирний договір між РСФРР, Білоруською СРР і УСРР та Польщею 1921 [Електронний ресурс] . – Режим доступу:  
[http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj\\_myrnyj\\_d\\_1921](http://www.history.org.ua/?termin=Ryzkyj_myrnyj_d_1921)
71. Десять українських жіночих часописів, що видавалися у Львові від початку ХХ ст. до 1939 року. [Електронний ресурс] . – Режим доступу:  
<http://photo-lviv.in.ua/10-ukrajinskyh-zhinochyh-chasopysiv-schovyvalysya-u-lvovi-vid-pochatku-hh-st-do-1939-roku/>
72. Кісь Н. Жовтень 1918 року у Львові. Інтерактивний Львів. [Електронний ресурс] . – Режим доступу:  
<https://lia.lvivcenter.org/uk/events/october-1918-in-lviv/>
73. Лентоха Б. «Chwila» – газета львівських євреїв .І. 2008. № 51. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:  
<http://www.ji.lviv.ua/n51texts/letocha.htm>

74. Папуга Я. Український Громадський Комітет Рятунку України (УГКРУ) [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Україна —Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2019. - 842 с. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: [http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj\\_gromadskyj\\_komitet\\_rjatunku\\_ukrajiny\\_ugkru](http://www.history.org.ua/?termin=ukrajinskyj_gromadskyj_komitet_rjatunku_ukrajiny_ugkru)
75. Jewish Women's Association in Lviv 1925–1939 and WIZO ... [Електронний ресурс] . –Режим доступу: <https://sztetl.org.pl/he/towns/l/703-lwow/101-rgvnym-vkhbrvt/81027-zwiazek-kobiet-zydowskich-we-lwowie-oraz-wizo>